

Nr 729

Av herr Ohlin m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 54, angående reformering av den obligatoriska skolan m. m.

(Lika lydande med motion nr 602 i Första kammaren)

1. Allmänna synpunkter

I skolans utveckling är några decennier en kort tidsperiod. Ändå måste den 35-åriga epok av förslag, utredningar och försök som sträcker sig från 1938 och fram till den nioåriga grundskolans slutliga genomförande läsåret 1972/73 för berörda målsmän, elever och lärare te sig som en ganska lång och hård provotid, där trängseln framför skolportar och i klassrum liksom ovissheten om framtiden satt skola och samhälle på mycket stora prov.

Riksdagens ställningstagande i skolfrågan 1962 får därför historisk räckvidd. De liberala riksdagsmän som 1938 tog det första initiativet till en för alla gemensam skola med lika chans för socialt och ekonomiskt olikställda kunde knappast föreställa sig att först 60-talet skulle få se deras tankar förverkligade.

Genom skilda redogörelser för samlingsregeringens arbete är det känt att ecklesiastikminister Gösta Bagge — den dåvarande högerledaren — vid utarbetandet av direktiven för 1940 års skolutredning stannade inför folkpartimotionen från 1938 och i mångt och mycket byggde på de tankegångar som kom till uttryck i denna och i ett stort skoltal av folkpartiets dåvarande ordförande, Gustaf Andersson i Rasjön.

Innan 1940 års skolutredning var helt färdig med sina betänkanden — på sammanlagt över 10 000 sidor — hade samlingsregeringen avlösts av en socialdemokratisk regering. 1946 års skolkommision med från början dåvarande ecklesiastikministern Tage Erlander som ordförande lade grunden för det riksdagsbeslut 1950 som enhälligt godtog den nioåriga enhetsskolan på försök. Trots en hård debatt kring denna försöksverksamhet har riksdagens enighet i den stora frågan — det framtida genomförandet av en för all ungdom gemensam, obligatorisk, nioårig och examensfri skola — hela tiden kunnat bevaras. Riksdagens tidsplan för det kommande genomförandet av den nioåriga skolplikten antogs 1957 på förslag av skolöverstyrelsen och dåvarande ecklesiastikministern Ivar Persson. Samtliga de fyra demokratiska partierna och dessas riksdagsgrupper har sålunda varit aktivt engagerade i den nya skolans tillkomst.

Folkpartiets riksdagsgrupp förklarade i en partimotion 1956, att tiden var inne att göra den sammanfattande utredning om försöksverksamheten och den framtida skolan som förutsatts vid 1950 års riksdagsbehandling. Vi begärde att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle anhålla

om tillsättande före 1957 års utgång av en allmän skolutredning med uppdrag att i första hand belysa skolans målsättning i en obligatorisk, organisatoriskt sammanhållen nioårig skola samt att på denna grund inkomma med förslag till organisationsplaner, timplaner och huvudmoment för denna skola vid sådan tidpunkt att senast 1962 års riksdag kan ta slutgiltig ställning till dessa frågor.

Riksdagen beslöt i enlighet med vårt förslag, och Kungl. Maj:t tillsatte en utredning — som antog namnet 1957 års skolberedning och vars ordförande varit den nuvarande ecklesiastikministern — med uppdrag att bl. a.

närmare utforma och bestämma den obligatoriska, organisatoriskt sammanhållna skola, för vilken riksdagen uttalat sig samt att framlägga förslag i sådan tid att statsmakterna senast vid 1962 års riksdag skulle kunna besluta om enhetsskolans definitiva utformning.

I folkpartimotionen år 1956 begärdes även, att skolöverstyrelsen i samarbete med lärarhögskolans i Stockholm psykologisk-pedagogiska institution skulle utarbeta en sammanfattande rapport över de tio första årens försöksverksamhet. Riksdagen godtog även detta förslag, och den därefter utarbetade s. k. 10-årsrapporten blev ett viktigt dokument i den digra samling av undersöknings- och forskningsredogörelser, vilka jämte den praktiska erfarenheten legat till grund för skolberedningens ställningstaganden.

När riksdagen nu i och med behandlingen av skolberedningens förslag och Kungl. Maj:ts därpå grundade proposition har att ta ställning till den nya skolan, är det ingalunda i någon ny eller oförutsedd situation. Riksdagsbehandlingen 1962 är en sedan länge väntad slutpunkt i en lång utvecklingskedja.

Den enighet om det väsentliga i skolreformen som alltså sedan lång tid tillbaka präglar riksdagens arbete bör också nu eftersträvas. Det är angeläget att den osäkerhet som skolans företrädare i likhet med målsmän och elever känt inför framtiden nu avlägsnas samt att den villkorliga försöksverksamheten (i enlighet med riksdagens enhälliga beslut härom 1956 och 1957) avslutas i och med innevarande läsårs utgång. Därefter synes den i och för sig nyttiga diskussion av såväl pedagogisk som kårpolitisk och rikspolitisk art, som i mer än femton år pågått kring högstadiets utformning och den obligatoriska skolans återverkan på andra skolformer, till stor del komma att gälla den nödvändiga inre förnyelsen av skolans arbete och samarbete mellan hem och skola. Däremot skulle det vara olyckligt, om diskussionen i differentieringsfrågan genom 1962 års beslut överflyttades till det kommunala planet och toge formen av uppsplitande strider inför varje kommunalval i en angelägenhet, som så intimt berör hemmens och

barnens förhållande. Vi vill därför erinra om vad de svenska kommunernas gemensamma organ, Svenska stadsförbundet och Svenska landskommunernas förbund anfört på denna punkt i sina remissyttranden över skolberedningens förslag. Förbunden uttalar

sin tillfredsställelse över att beredningen avförde tanken att till kommunernas fria val överlämna alternativa, från varandra skilda differentieringssystem. Detta skulle på ett olyckligt och säkerligen ofruktbart sätt blott ha överflyttat debatten kring den sålunda olösta differentieringsfrågan från riksplanet till skolstyrelserna ute i kommunerna. Ett sådant förfarande hade från praktiskt taget alla synpunkter — även med beaktande av principen om den kommunala självbestämmanderätten — varit avgjort sämre än den kompromiss, som skolberedningen nu föreslår såsom grundritning för högstadiet pedagogisk-organisatoriska uppbyggnad.

Det står fullt klart för oss, att de kommunala skolmyndigheterna nu önskar besked om grundskolans organisation och om den nya överbyggnaden på denna, fackskolorna som jämte grundskolan och vid sidan av gymnasiet, yrkesskolor och folkhögskolor skall förbereda de unga för deras livsinsats. Ju längre ett besked om skolorganisationen dröjer, desto svårare blir det nämligen för kommunerna att planera och i tid bygga de skollokaler samt anskaffa all den materiel, som krävs för att den nya grundskolan från början skall fungera på ett sätt, som inger allmänt förtroende. Inte minst av dessa skäl finner vi det riktigt att Kungl. Maj:t i sin proposition till riksdagen (1962: 54) följer det förslag till organisation av högstadiet och de därmed förknippade fackskolorna som skolberedningen efter fyra års arbete enligt kunnat presentera. Det förhållandet att i beredningens slutskede en avvikande mening framkom beträffande behovet av ytterligare fem års villkorlig försöksverksamhet rubbar inte vår uppfattning om det värdefulla i att beredningens organisationsförslag utformats utan reservation från någon av dess ledamöter, vare sig de av riksdagsgrupperna nominerade eller de övriga. Tanken på en ny försöksperiod har för övrigt med överväldigande majoritet tillbakavisats av remissinstanserna.

Över huvud taget lämnar remissbehandlingen intrycket av en mycket omfattande uppslutning kring beredningens utformning av grundskolan. Avgörande för vårt ställningstagande är att inget alternativ till beredningens förslag kunnat presenteras som grundar sig på den numera av så gott som alla godtagna principen om föräldrarnas och elevernas rätt att fritt välja studieväg i den obligatoriska skolan. Denna i det nu samtidigt av Kungl. Maj:t förebådade förslaget till skollag introducerade princip leder — som flertalet remissinstanser insett — till att differentieringsfrågan måste bedömas från andra och delvis nya utgångspunkter än vad som var fallet under 50-talet då statsmakterna genom att i realiteten ransonera utbildningsplatserna på exempelvis realskolans åldersstadium helt omöjliggjorde föräldrarnas fria val.

När vi godtagit skolberedningens högstadiemodell har stort avseende

också fästs vid det förhållandet, att man genom den föreslagna organisationen kommer att kunna undvika uppkomsten av sådana »negativt gallrade» klasser, som tidigare i vissa fall — både i den gamla folkskolan och i många av försöksverksamhetens enhetsskolor — gett upphov till ytterst svårbemästrade pedagogiska problem, inte minst av disciplinär natur.

Vår uppslutning kring det fria valets princip och den högstadieorganisation som följer som en konsekvens härav gör det förpliktande för oss att verksamt bidra till att skolan får de personella och materiella resurser som en delvis ny undervisningssituation kräver. Vi instämmer helt i vad en erfaren högstadielärare nyligen skrev inför riksdagsbehandlingen:

Alltför ofta händer det att stora och genomgripande reformer slängs ut som ett grant hölje utan innehåll. Det tar sedan lång tid innan håligheterna fylls ut, då personella och ekonomiska resurser från början har tagits till alltför snålt. — — — Något sådant får inte hända när riksdagen inom kort får sig skolpropositionen förelagd. — — — Den enskilde läraren skall när han står i klassrummet för att förverkliga de nya intentionerna uppleva att han verkligen har stöd och hjälp i sitt arbete. Det skall gå en rak och fast linje från den stora allmänna målsättningen in till arbetet i klassrummet.

Det är mot denna bakgrund våra förslag i det följande liksom i andra motioner till avsevärt ökade resurser åt skolan skall ses. Dessa kostnadskrävande förslag grundar sig på vår insikt om att den skolreform som vissa lärare hyser tvekan eller oro inför kan och bör medföra en genomgripande förbättring av skolans försörjning med personal, hjälpmedel och byggnader. Vi återkommer under de skilda rubrikerna med konkreta förslag.

Redan i skolberedningens betänkande liksom i regeringens därpå grundade proposition ligger emellertid en standardhöjning för skolan som det ännu för några år sedan ansågs uteslutet att vinna statsmakternas enhälliga medverkan till. Under hela 50-talet har vi i motion efter motion sökt undanröja skolans bristläge, och en anledning till vår aktiva medverkan i skolberedningens arbete är att denna skapat förutsättningar just för en betydande standardhöjning. Våra mångåriga krav på minskade klassavdelningar bärs nu i enighet fram till en viktig milstolpe: ingen klass skall i fortsättningen i den nya skolan och dess överbyggnader ha mera än 30 elever. Vi anvisar i det följande hur och när ytterligare förbättringar skall kunna åstadkommas. Våra förslag till ett mera rationellt skolhusbyggande har godtagits av skolberedningen, som i likhet med oss uppfattar skolpaviljongen som den i många lägen bästa byggnadstypen. Våra tidigare avslagna krav på en kraftig ökning av investeringsramen för skolbygget framstår i en ny dager genom regeringens på den eniga skolberedningen grundade begäran om en årlig ram på 350 milj. kr. mot för närvarande blott 225. Det hjälpmedelsprogram för skolan, som vår företrädare i skolberedningen lett utformningen av, godtas som vägvisare av regeringen. Vi avser att påskynda dess förverkligande.

Vi vill samtidigt klart redovisa att dessa för skolan gynnsamma resultat inte kunnat nås utan vissa eftergifter från vår sida. Differentieringsfrågans preliminära lösning inom skolberedningen hade sålunda inte kunnat vinnas utan att man *från skilda håll* i beredningen måste ge efter på dittills svårförenliga ståndpunkter. Vi har sålunda gett avkall på önskemål om ett mera utvecklade alternativkurssystem, om en tidigare målinriktning i omgrupperade klasser och om en särskild mognadslinje för de långsamt utvecklade eleverna på högstadiet. Vi har i gengäld — utöver de minskade klasserna — vunnit förståelse för 1) behovet av en rikare linjeorganisation i 9:an än försöksskolans, 2) att de nytillkomna linjerna och deras fortsättning i fackskolor och yrkesskolor skall ges en preciserad slutkompetens i förhållande till yrkesliv och högre utbildning, 3) att inför valet av de tekniska och merkantila linjerna en förberedelse för uppnåendet av deras slutkompetens skall ske genom införande redan i årskurs 8 av »karaktärsämnen» som teknisk orientering och handelskunskap samt 4) att vid gymnasieutredningens prövning av det nya gymnasiet behovet av en 13-årig studiegång för den blivande studenten skall prövas som ett alternativ till den 12-åriga, detta med tanke på de långsammare mognande eleverna. Undervisningen i svenska får genom förslag från vårt håll en bättre ställning i timplanen än vad skolberedningens läroplansdelegation ville ge ämnet.

Vi uppfattar sålunda i viss mån det nya högstadiet som resultatet av sammanjämkade ståndpunkter i en fråga, där ett samhälle inte varaktigt har råd att uppehålla strid. Vi ser samtidigt den nioåriga grundskolan och dess överbyggnad i andra hänseenden som en konstruktiv syntes av å ena sidan tidigare verksamma skolformer och å andra sidan olika organisationstyper inom försöksskolan. Att flickskolans och den praktiska realskolans traditioner och erfarenheter så framgångsrikt kunnat inarbetas i grundskola och fackskola betraktar vi som en stor vinning.

I en grafisk framställning visar vi på ett följande uppslag i vilken mån den av skolberedning och regering föreslagna organisationen — särskilt vad gäller högstadiet och dess påbyggnad i fackskolan — påverkats av förslag från vårt håll. Illustrationen återger *dels* enhetsskolans (försöksskolans) nuvarande högstadium, *dels* det förslag som vår företrädare i skolberedningen inlämnade till beredningen, *dels* den i proposition 54 nu föreslagna organisationen som är identisk med skolberedningens enhälliga förslag.

Mot bakgrunden av denna redovisning av vår allmänna inställning till den planerade skolreformen övergår vi i det följande till att avsnitt för avsnitt konkretisera vår uppfattning om att skolan i detta sammanhang av riksdagen måste tillförsäkras de resurser, som erfordras för att reformen i sin praktiska tillämpning skall kunna ge de resultat vi avser.

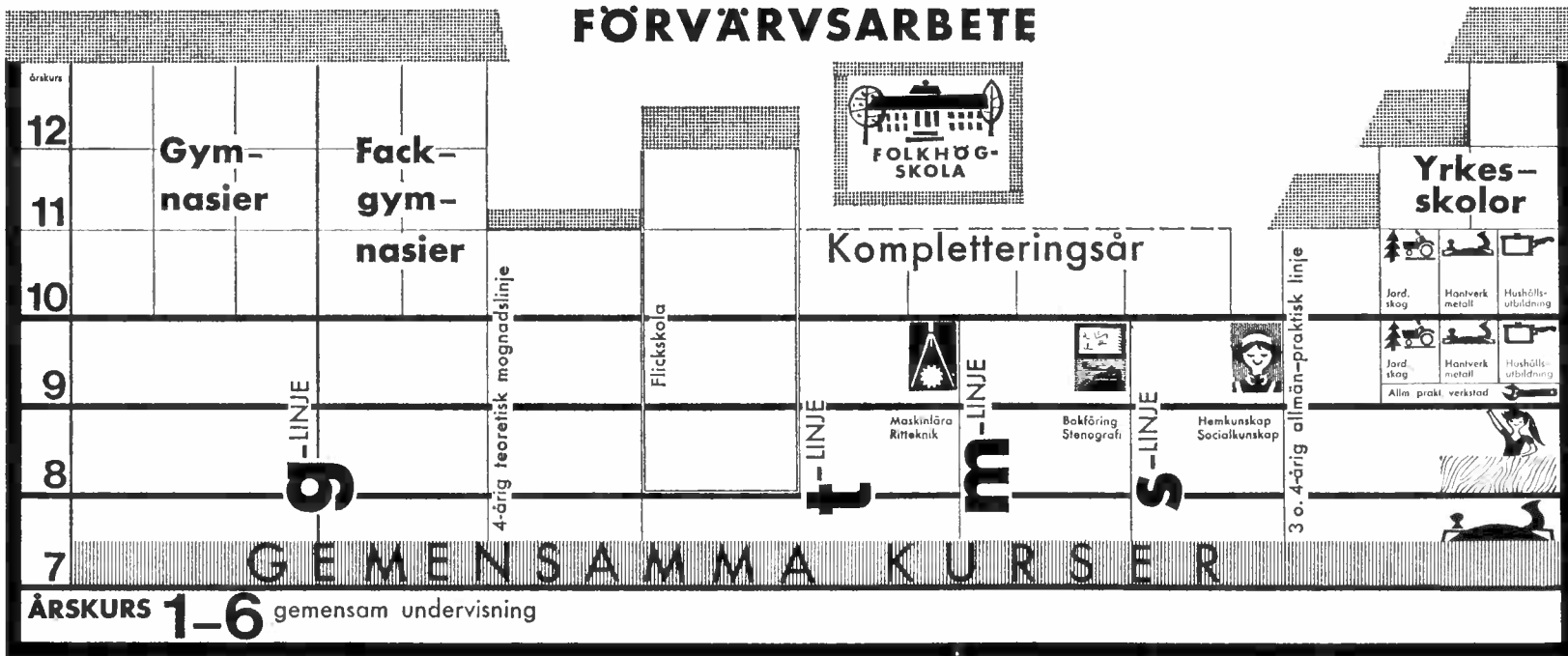
FÖRSÖKSSKOLANS ORGANISATION
nuvarande enhetsskola

årskurs	g -linje	a -linje	y -linje
9			
8	XXXXX		
7		XXX	

x = tillvalsgrupp

FP:s förslag till skolberedningen

FÖRVARVSARBETE

Högstadiet i grundskolan

enligt skolberedningen och propositionen

FÖRVARVSARBETE

	Gymnasier		Fackgymnasier		Fackskolor			Yrkes- skolor	
					h t m s				
12									
11									
10									
9	9.1 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	9.2 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	9.3 Teknisk ämne Teknisk orientering 1 vt + engelska 2 vt	9.4 Praktiskt ämne Hundskätsel 1 vt + engelska 2 vt	9.5 Teknisk ämne Teknisk orientering 1 vt + engelska 2 vt	9.6 Teknisk ämne Famla och socialskötsel 4 vt + engelska 3 vt	9.7 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	9.8 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	9.9 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt
8	8.1 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	8.2 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	8.3 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	8.4 Teknisk ämne 1 vt + engelska 2 vt	8.5 Teknisk ämne 1 vt + engelska 2 vt	8.6 Teknisk ämne 1 vt + engelska 2 vt	8.7 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	8.8 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	8.9 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt
7	7.1 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.2 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.3 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.4 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.5 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.6 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.7 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.8 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt	7.9 Svenska språk 1 vt + engelska 2 vt
ÅRSKURS 1-6 gemensam undervisning									

2. Lärarutbildningen

I avbidan på en aviserad proposition om intagning vid seminarier och lärarhögskolor skall här endast tagas upp några allmänna resonemang om lärarutbildningen, ett spörsmål som allt starkare framträder såsom centralt inför den väntade utvecklingen i utbildningssamhället.

Vi har att förutse en kraftig expansion på hela skolområdet under 1960-talet. Grundskolan införes i samtliga kommuner, de planerade fackskolorna kommer att inom få år ta åtskilliga lärarkrafter i anspråk, och yrkeskolväsendet och gymnasieorganisationen befinner sig i en kontinuerlig utbyggnad. Den rådande lärarbristen måste därför betraktas med stor oro. Grundskolans högstadium intar i viss mån en särställning vad avser lärarutbildning och läraruppgift. Realskolans och flickskolans uppgående i den obligatoriska skolan kommer för många lärare att innebära stora förändringar. Läraruppgiften måste lösas i en delvis ny arbetssituation. Vi beklagar, att ej realistiska och kraftfullt verkande åtgärder satts in i tidigare skede med klar syftning att täcka planerade och förutsebara utbyggnader och därav uppkommande lärarbehov.

Sådana åtgärder måste nu vidtagas, dock under starkt hänsynstagande till att skolan kontinuerligt tillföres väl utbildade lärare. Kvantitetssynpunkten får inte tillåtas slå ut kvalitetssynpunkten. Detta bör komma till klart uttryck även vid okonventionella och mer eller mindre tillfälliga lösningar. Utvecklingen inom skola och samhälle har lett till att den praktiska lärarutbildningen måste tillmätas en allt större betydelse. Lärarhögskolorna bör, när det gäller den praktiska lärarutbildningen för småskollärare, folkskollärare och lärare i läroämnena, bli den regelmässiga utbildningsgången. Utbyggnaden av lärarhögskolor bör ske i den takt och omfattning, som övriga beslut rörande skolväsendets utveckling påkallar. Det vore orätt att besluta om en genomgripande skolreform utan att samtidigt sörja för att det därigenom uppkommande behovet av väl utbildade lärare blir tillfredsställande täckt. I detta sammanhang vill vi också stryka under, att en god tillgång på lärare utgör den ena av två grundförutsättningar för en successiv minskning av elevantalet i klasserna. Till skolbyggandet — den andra huvudfaktorn — återkommer vi i det följande.

Den decentraliserade akademiska kursverksamheten, som tillåter inhämtande av kunskaper på 1- eller 2-betygsnivå synes kunna bli ett användbart medel att snabbt tillföra skolan bl. a. lärare i matematiskt naturvetenskapliga ämnen. Med iakttagande av att undervisning och examination sker under fullt betryggande former kan dessa kurser ge intresserade personer möjligheter till önskvärd fortbildning och komplettering av tidigare utbildning i eller i närheten av sin bostadsort.

Under rubriken »Vissa anslagsfrågor för budgetåret 1962/63; 12. Vidareutbildning av lärare m. m.» har Kungl. Maj:t hemställt om ett reservations-

anslag av 1 800 000 kr. I anslutning därtill har departementschefen framhållit, att den brist på lärare, som för närvarande råder, är allvarlig och tills vidare måste mötas med provisoriska och ibland improviserade åtgärder. Nya uppslag och möjligheter av värde, då det gäller att förbättra situationen bör därför enligt departementschefens mening utan dröjsmål kunna bli tillvaratagna.

Vi delar denna uppfattning liksom uppfattningen att insatserna i än högre grad än hittills bör koncentreras på de skolämnen, där den mest påtagliga lärarbristen råder, t. ex. matematik, fysik och kemi. Det borde enligt vår mening övervägas, att som ett led i dessa strävanden försöksvis anordna särskilda ämnesvisa metodikkurser vid lärarhögskolorna för studenter, som utan att ännu ha avlagt fullständig slutexamen ändå förvärvat ett eller flera betyg i naturvetenskapliga ämnen och är villiga att parallellt med fortsatta studier åtaga sig viss lärartjänstgöring. Även om ett sådant arrangemang i första rummet skulle komma skolväsendet i universitetskommunerna och deras närmaste omgivning till godo, skulle det givetvis indirekt lätta på bristen också i landet i övrigt.

För att möjliggöra anordnandet av ytterligare någon terminskurs för blivande ämneslärare i matematik och fysik samt i varje fall en av de vidareutbildningskurser på kvällstid, som skolöverstyrelsen föreslagit i fysik och kemi, hemställer vi att riksdagen anvisar ytterligare 100 000 kr. utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit till vidareutbildning av lärare m. m. Vi förutsätter därvid att en vidareutbildningskurs för lärare i ämnet kristendoms-kunskap skall inrymmas i kursprogrammet.

Det i propositionen framlagda förslaget att ämnet engelska skall införas fr. o. m. klass 4 och att folkskollärarexamen skall som regel medföra kompetens att undervisa i ämnet i klass 4—6 förutsätter en översyn av gällande tim- och kursplaner vid seminarier och lärarhögskolor, vilken översyn snarast bör komma till utförande.

Med den målsättning, organisation och verksamhetsform som den obligatoriska skolan nu kommer att tilldelas krävs att lärarutbildningen i sin helhet tas upp till prövning och översyn. Vi instämmer därför helt i departementschefens förslag på denna punkt och föreslår att denna översyn, som alltså i hög grad gäller lärarutbildningens kvalitativa och innehållsmässiga sida, snarast kommer till utförande. 1960 års lärarutbildningssakkunniga synes med lämplig utvidgning av antalet ledamöter och experter kunna tilldelas utredningsuppdraget och erhålla tilläggsdirektiv.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställas,

1. att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsam översyn av lärarhögskolornas och seminariernas kurs- och timplaner i syfte att möjliggöra att folkskollärarexamen i regel medför kompetens att undervisa i engelska i klass 4—6,

2. att riksdagen vidare i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om att lärarutbildningen i sin helhet blir föremål för utredning, varvid dess kvalitativa och innehållsmässiga sida beaktas med hänsyn till skolans behov och utveckling samt att, om 1960 års lärarutbildningssakkunniga tilldelas detta utredningsuppdrag, detta sker under samtidig vidgning av utredningens sammansättning och direktiv,

3. att riksdagen måtte till *Vidareutbildning av lärare m. m.* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 100 000 kr. höjt reservationsanslag om inalles 1 900 000 kr.

3. Lärarfortbildningen

Om nu — såsom vi finner önskvärt — frågan om den obligatoriska skolans yttre former efter vårens riksdagsbeslut kan föras ur stridslinjen, så måste desto större vikt därmed läggas vid frågan om skolans innehåll. Målsättningen står klar. De enskilda elevernas egenart och behov skall iakttagas, undervisningen bör bli mera individualiserad och aktivitetsbetonad och särskild tonvikt skall läggas vid att odla varaktiga intressen under en fri och skapande elevverksamhet. Men det är då också nödvändigt att på olika sätt skapa möjligheter för lärarna att förverkliga målsättningen. De minskade klasserna och hjälpmedelsupprustningen kommer härvid lärarna till hjälp.

Som vi inledningsvis i denna motion berört, måste emellertid mycket kraftfulla åtgärder vidtagas för att lärarna skall kunna ge undervisningen dess avsedda innehåll. Det är sålunda ingen tillfällighet att vi när det gäller minskning av klasserna och förbättring av hjälpmedlen siktar åtskilligt längre än vad departementschefen synes göra i den förevarande propositionen.

Tidigare skolreformer har ej alltid fått avsett resultat på grund av att upphovsmännens intentioner ej blivit fullt ut omsatta i det praktiska skolarbetet. Detta får ej bli fallet med den nya skolreformen. Liksom beträffande den grundläggande lärarutbildningen är vi därför för vår del beredda att förorda att tillräckliga medel ställes till de redan verksamma lärarnas förfogande i syfte att skolans arbetsituation i övrigt skall bli sådan att grundskolans målsättning kan så långt det är möjligt infrias.

Med dessa utgångspunkter måste lärarfortbildningen under de närmaste åren få intaga en central plats och det förefaller då vara nödvändigt, att väsentligt större anslag anvisas för fortbildningsverksamheten än vad departementschefen för sin del förordat. Särskilt under de närmaste åren kommer grundskolans lärare att stå inför många svårbemästrade problem. Nya undervisningsplaner skall tagas i bruk. Nya hjälpmedel skall komma till riktig användning. Skolreformen bygger delvis på en förändrad meto-

disk uppläggning av arbetet. En delvis ny arbetssituation föreligger i grundskolan. I viss mån nya förhållanden skapas på högstadiet i synnerhet genom den föreslagna partiella sammanhållningen av klasserna 7 och 8. Det är förståeligt, att många lärare hyser oro och tveksamhet inför förändringarna. De nya förhållandena har av naturliga skäl ej kunnat beaktas i de redan nu yrkesverksamma lärarnas grundutbildning, vilken i regel försiggått under andra former och med en annan inriktning än vad den nya skolan kräver.

Skolberedningen betonar i sitt betänkande att den 9-åriga skolan är att uppfatta som en enhet. Samtliga lärare inom skolenheten måste gemensamt och i lika mån ansvara för skolreformens genomförande. Man skulle kunna säga att samhället i förhållande till lärarna har en förväntan om deras aktiva medverkan. Men då bör lärarna givetvis i sin tur kunna förvänta, att var och en av dem ges tillfälle till information om skolreformen och de nya villkor som de kommer att ställas inför. Praktisk handledning och hjälp samt en brett upplagd rådgivningsverksamhet om på vilka vägar och med vilka metoder uppgifterna kan lösas måste ofrånkomligen tillhandahållas.

För kontinuerlig upplysnings- och rådgivningsverksamhet har skolöverstyrelsen föreslagit inrättandet av en konsulentorganisation på länsplanet. Vi kan instämma i departementschefens uttalande att organisationens ekonomiska och administrativa sida bör bli föremål för ytterligare överväganden. Vi vill dock bestämt hävda, att dessa överväganden ej får tas till intäkt för att förslaget genomförande skjutes på framtiden. Den utbildningsverksamhet i angivet syfte, som departementschefen håller för nödvändig, bör igångsättas redan instundande sommar, varigenom utredningen och kostnadsberäkningen genom skolöverstyrelsens försorg kan slutföras i så god tid, att ett fullständigt förslag i frågan kan föreläggas nästa års riksdag.

Samma syfte som konsulentorganisationen — att för alla lärare underlätta en smidigare till den 9-åriga skolan — har de studiedagar, där lärarna generellt är skyldiga att närvara. Kostnaden för studiedagarna faller för närvarande till övervägande del på kommunerna, vilket vi finner otillfredsställande, då vi anser, att lärarfortbildningen lika väl som lärarutbildningen borde vara en statlig angelägenhet. Den omständigheten att kommunerna fått svara för rese- och traktamentskostnader i samband med studiedagarna har känts särskilt betungande för landsbygdskommuner med stora avstånd till den ort, där studiedagarna hålles. En väsentlig förbättring uppnås vid realiserandet av departementschefens förslag, att staten skall svara för reseutgifterna i samband med studiedagarna och att därvid allmänna resereglementet skall gälla. Grunden för studiedagsverksamheten bör enligt vår mening vara, att samtliga studiedagar skall bekostas av staten mot för närvarande enbart en. Med hänsyn tagen till de betydande kostnader som är

förenade med en sådan reform, bör emellertid denna målsättning förverkligas i etapper. Vi föreslår därför, att ecklesiastikdepartementet låter undersöka, vilka kostnader som är förenade med ett statligt övertagande av finansieringen av tre studiedagar för samtliga lärare inom det allmänna skolväsendet. På grundval härav bör en plan för ett successivt överförande till staten av alla med denna verksamhet förenade kostnader framläggas för nästkommande års riksdag.

För en viss kategori lärare kommer särskilda problem att framträda vid skolreformens genomförande, vilket nödvändiggör en särskild fortbildningsverksamhet för dessa. Enligt den i propositionen angivna tidsplanen skall nya undervisningsplaner tillämpas fr. o. m. läsåret 1963—1964 och anordningen med sammanhållna klasser i årskurs 7 fr. o. m. höstterminen 1964. Ambitionen att göra övergången till de nya skolformerna så mjuk som möjligt, måste i särskilt hög grad inriktas på de lärare som under de närmaste läsåren har sin tjänstgöring förlagd till klasserna 6, 7 och 8. Enligt vår mening bör redan nu särskilda åtgärder vidtagas för att göra denna lärarkategori väl insatt i de problem, som kan komma att uppstå.

De förslag, som vi tidigare i detta avsnitt framfört, tar visserligen sikte på framtiden, men vi anser likväl att en betydelsefull upprustning måste påbörjas omedelbart. Vi föreslår därför ett trepunktsprogram för fortbildningen. Punkten 1) i vårt program riktar sig till alla lärarkategorier medan punkterna 2) och 3) tar särskilt sikte på att underlätta övergången till grundskolan för de nuvarande och blivande högstadielärarna.

1) Samtliga de fortbildningskurser, som skolöverstyrelsen i sina äskanden begärt medel till, bör anordnas under nästkommande budgetår. Därigenom möjliggöres för skolöverstyrelsen, fortbildningsinstitut, lärarorganisationer och ämnesföreningar att anordna fortbildningskurser i rikare omfattning. Vi vill i detta sammanhang särskilt trycka på behovet av skolledarkurser.

Ett bifall till skolöverstyrelsens anslagsäskanden torde medföra att ytterligare 505 400 kr. behöver anvisas till fortbildningsverksamheten under budgetåret 1962/63, ett belopp som vi föreslår avrundat till 500 000 kr.

2) För de lärare, som under de allra närmaste läsåren har sin tjänstgöring förlagd till klasserna 6, 7 och 8 bör redan fr. o. m. instundande sommar särskilda kurser anordnas med inriktning på den nya undervisningssituationen. Fortbildningskurserna synes lämpligen kunna förläggas i anslutning till läsårets början, förslagsvis med 10 dagar i slutet av ferierna och 5 dagar vid terminens början. Andra tider kan givetvis också ifrågakomma.

Vi föreslår att skolöverstyrelsen får i uppdrag att till Kungl. Maj:t inkomma med förslag om dessa kursers uppläggning och innehåll under beaktande av att de bör vara kvalitativt högtstående. Kurserna bör vidare kunna anordnas centralt eller regionalt och i begränsad utsträckning kunna

förläggas till terminstid, även om de i dessa fall skulle medföra större utgifter för staten. Deltagandet i kurserna föreslås bli helt frivilligt.

Vi föreslår vidare, att det skall ankomma på Kungl. Maj:t att inom den ram som riksdagen fastställer fördela medel till den kursverksamhet, som skolöverstyrelsen framlägger förslag till.

3) De föreslagna fem studiedagarna bör under en övergångstid delvis kunna tagas i anspråk för samma ändamål som det under punkten 2) angivna.

Under 1960-talet kommer grundskolan att byggas ut kontinuerligt till att omfatta alla landets kommuner. Innan grundskolan införes i en kommun, är det nödvändigt, att en omfattande information och erforderlig fortbildning kommer till stånd för de berörda lärarna.

Vi föreslår att vissa medel ställes direkt till länskolnämndernas förfo- gande för kursverksamhet. Kommuner, som inom de närmaste åren får högstadium, skall kunna ansöka om bidrag ur denna särskilda anslagspost till täckande av kostnaderna för studiedagar. Samtidigt skall kommunerna kunna medges tillstånd att använda samtliga fem obligatoriska studiedagar till detta ändamål. Länskolnämnderna skall vidare bemyndigas, att, då skäl därtill föreligger, medge att ytterligare ett antal dagar, förslagsvis upp till fem, skall få användas till fortbildning av högstadielärare och även i detta fall skall kommunens utgifter bestridas med bidrag från länskol- nämnderna.

De eventuella betänkligheter, som kan tänkas bli anförda mot detta för- slag, torde kunna överbinnas under beaktande av att snabba och effektiva åtgärder på detta område är nödvändiga. Det informella sätt på vilket kurs- verksamheten enligt förslaget är ämnad att bedrivas torde i hög grad vara ägnat att öka självverksamheten inom kommunerna, vilket i sig skulle ver- ka pådrivande på fortbildningsverksamheten. Det här föreslagna program- met bör dessutom kunna underlättas av den konsulentverksamhet, som efter hand träder i funktion. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att ut- färdade de föreskrifter som erfordras för det föreslagna programmens genom- förande.

För de under punkterna 2) och 3) angivna verksamheterna föreslår vi att för budgetåret 1962/63 anvisas 3 milj. kr. att stå till Kungl. Maj:ts för- fogande.

Med hänvisning till vad vi här anført hemställes,
att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att de över- väganden som kommer till stånd angående länskonsulent- verksamhetens ekonomiska och administrativa sida slut- föres i så god tid att förslag om denna verksamhets utbygg- nad kan föreläggas 1963 års riksdag,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en översyn

av bestämmelserna om statsbidrag till anordnandet av studiedagar i syfte att möjliggöra en utökning av bidragen till att omfatta samtliga kostnader för tre studiedagar årligen för samtliga lärare inom det allmänna skolväsendet,

3. besluta att den fortbildningsverksamhet, till vilken skolöverstyrelsen begärt anslag men departementschefen ej förordat medelsanvisning igångsattes under år 1962 samt att medel härför ställs till skolöverstyrelsens förfogande,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t från skolöverstyrelsen inforrdar förslag om uppläggning och innehåll av särskilda kurser för lärare efter de riktlinjer som anges i punkten 2) i ovan skisserade trepunktsprogram för lärarfortbildningen,

5. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Kungl. Maj:t låter utfärda föreskrifter för den fortbildningsverksamhet som upptages i punkten 3) i ovannämnda trepunktsprogram för lärarfortbildningen,

6. till *Lärares fortbildning m. m.* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett med 3 500 000 kr. till inalles 8 180 000 kr. förhöjt reservationsanslag.

4. Hjälpmedel och pedagogisk ledning i skolan

En betydelsefull målsättning för den nya skolan är att skapa sådana förhållanden att läraren får möjlighet att ordna undervisningen efter elevernas skiftande studieförutsättningar. Den önskvärda individualiseringen av undervisningen kan i hög grad främjas genom ökad användning av moderna hjälpmedel i skolarbetet. Under förutsättning att en förbättrad tillgång på hjälpmedel följes upp med reformer på angränsande områden bör de stora förväntningar som ställts på hjälpmedlen kunna realiseras.

Förbättrad tillgång på hjälpmedel är en av de åtgärder som skolberedningen föreslagit i syfte att underlätta genomförandet av den nya skolan. Parallellt därmed borde dock i högre grad än som skett vikten av en effektiv pedagogisk ledning i skolan ha beaktats. Visserligen har beredningen för sin del uttalat, att frågan om skolledarorganisationen ej har direkt samband med beredningens arbete, men med hänsyn till frågans betydelse för skolreformens framgång framlägger vi förslag, som syftar till att ge skolledarna reella möjligheter att fullgöra den pedagogiska ledning som förväntas av dem.

En ny giv för pedagogiska hjälpmedel

Upprustningen på hjälpmedelsområdet kan förväntas medföra särskilda fördelar därigenom, att en mycket god effekt på undervisningen uppnås

till relativt begränsade kostnader. En förutsättning härför är emellertid att såväl lärarutbildning som lärarfortbildning fäster den största vikt vid att bibringa lärarna kunskaper i handhavandet av hjälpmedlen och i den särskilda metodik som är förenad med användningen av dem. Icke minst viktigt är att lärarna får fortlöpande kännedom om de nya hjälpmedel som introduceras i skolan, och att kurser för detta ändamål anordnas i tillräckligt stor omfattning.

Under den tid som upprustningen sker, måste samhället genom olika åtgärder ge lärarna det stöd som är nödvändigt för att den beräknade effekten skall kunna nås. Förutom kursverksamheten för lärare är en snabb utveckling av hjälpmedelscentralerna det stöd som närmast kommer i fråga. Vi kommer för vår del att föreslå en snabbare utvecklingstakt för dessa än den som förordas i propositionen.

Departementschefens på skolberedningens framställning grundade förslag till hjälpmedelsupprustning innebär en i vissa avseenden väsentlig reform. Så t. ex. äskas kraftigt förhöjda anslag till framställning av läroböcker, audivisueella hjälpmedel, instruktionskort, studieplaner m. m. Vidare förstärkes organisationen för granskning av läroböcker och AV-hjälpmedel, och kravet på pedagogisk-psykologisk forskning tillgodoses i viss utsträckning. Mot bakgrunden av att departementschefen i dessa avsnitt godtagit skolberedningens förslag, finner vi det emellertid vara en brist att motsvarande förslag till upprättande av en organisation, som kan föra ut hjälpmedlen till skolorna, ej i samma grad tillgodosetts.

Rikscentralen för pedagogiska hjälpmedel

Departementschefen föreslår, att en rikscentral inrättas i Stockholm med uppgift att närmast ansvara för produktion och distribution av samt information om olika slag av hjälpmedel. Informationen skall, enligt förslaget, framför allt bestå i upprättandet av olika slags förteckningar samt utställning av hjälpmedel. Ecklesiastikministern anger ej närmare rikscentralens administrativa anknytning, men skolöverstyrelsen har för sin del förutsatt att Kungl. Maj:t får besluta om detta, varvid överstyrelsen nämner lärarhögskolan och skolöverstyrelsen som lämpliga anknytningsobjekt.

Enligt vår mening bör rikscentralen ges en så fristående ställning som möjligt, då detta kan antagas befördra dess möjligheter till en aktiv insats på området. En nära anknytning till skolöverstyrelsen är naturlig och bör givetvis åstadkommas. Vi förutsätter vidare att rikscentralens provningsverksamhet sker i nära samarbete med lärarhögskolans pedagogisk-psykologiska institution, varvid en personalförstärkning vid denna måste antagas bli nödvändig. Med tanke bl. a. på att rikscentralen är avsedd att betjäna Stockholms stad och län, skulle vi vilja ifrågasätta huruvida icke ett visst samarbete med i synnerhet Stockholms stad, som redan nu byggt upp en anseelig audivisuell central av hög kvalitet, vore lämpligt och då särskilt

vad gäller tillhandahållandet av personal och lokaler för rikscentralen. Men ett sådant samarbete får givetvis icke medföra att rikscentralens karaktär av statligt centralorgan för administrationen av hjälpmedel förloras.

Vad gäller rikscentralens uppgift att uppgöra förteckningar över hjälpmedel, vill vi framhålla, att denna uppgift ej får tydas så att rikscentralen blir en central granskningsnämnd för hjälpmedel över huvud taget i skolarbetet. Vi förutsätter, att de förteckningar som göres upp blir utförliga, och att de beskrivningar som avges över hjälpmedlen blir så fria från värdeomdömen som möjligt.

En betydelsefull uppgift för rikscentralen blir att anordna utställningar av hjälpmedel. Det torde bli möjligt att till denna central få hjälpmedel deponerade av enskilda företag. Vidare bör möjligheterna att hyra ut utrymme för utställning av läroböcker inventeras. Vi vill kraftigt förorda att även utländska firmor inbjudes att under samma förutsättningar som de svenska utställa material i utställningslokalerna. Som det nu förhåller sig, synes de utländska företagen inom hjälpmedelsbranschen vara alltför blygsamt representerade, till nackdel för skolorna.

Länscentralerna

Departementschefen har i enlighet med skolöverstyrelsens förslag förordnat att länscentraler för undervisningshjälpmedel byggs ut så att större centraler inrättas i Malmö, Göteborg och Umeå och mindre centraler i övriga läns huvudstäder. Stockholms stad och län bör kunna betjänas av rikscentralen i Stockholm.

Departementschefen har icke för sin del velat föreslå, att utbyggnaden av länscentraler påbörjas redan under budgetåret 1962/63. Vi finner detta bl. a. av de skäl som ovan angivits högst otillfredsställande. Vår uppfattning är, att ett antal länscentraler bör inrättas redan under nästkommande budgetår. Därigenom skulle också den experimentverksamhet, som är nödvändig på detta område, komma i gång. Vidare kan det befaras, att om rikscentralen får arbeta första året så att säga »i lufttomt rum» utan samband med underliggande centraler, en felinriktad praxis kommer att grundläggas med verkan under kommande år. Det är av stor betydelse att erfarenhet nås om samordningen mellan rikscentralen och länscentralerna, en erfarenhet som kan ligga till grund för en smidigare anpassning av tillkommande länscentraler till organisationen. Av väsentlig betydelse är dessutom att erfarenhet snarast vinnes om länscentralernas egna arbetsformer, varigenom en felprojektering av senare inrättade centraler kan undvikas.

Alla dessa förhållanden talar entydigt för att ett antal länscentraler bör inrättas redan under budgetåret 1962/63. Vi föreslår att de större länscentralerna i Malmö, Göteborg och Umeå inrättas under nästkommande budgetår, detta med tanke på att de större länscentralerna bör starta sin verk-

samhet genast för att, i den mån det befinner lämpligt, på ett senare stadium kunna ombildas till för respektive landsdel avsedda centraler.

Skolöverstyrelsen beräknar kostnaderna för inrättande av de större länscentralerna till sammanlagt 96 000 kr. (sid. 388 i propositionen), varvid överstyrelsen bl. a. utgår ifrån att ett kontorsbiträde i vardera centralen anställs på deltid. Vi anser emellertid att centralerna skall betjänas hela dagen och föreslår därför, att kontorsbiträdena anställs på heltid. Vårt förslag föranleder en uppräknig av kostnaderna för centralerna med sammanlagt 18 000 kr. jämfört med skolöverstyrelsens förslag.

Med sålunda justerade kostnadsberäkningar föreslår vi att för upprättande av länscentralerna i Malmö, Göteborg och Umeå till *Pedagogiska hjälpmedelscentraler* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisas ett *yttre* förslagsanslag av 114 000 kr.

För länscentralerna måste ett oavvisligt krav vara, att de står i nära kontakt med såväl skolor som lärarutbildningsinstitut inom länen. Genom en fortsatt utbyggnad av lärarhögskolorna kan möjlighet beredas lärare att utpröva hjälpmedel också på det lokala planet. Det förefaller lämpligt att de lokala hjälpmedelsutställningarna förläggs till skolor, varvid intresserade lärare kan anlitas som föreståndare. En sådan organisation torde förutsätta att statsbidrag lämnas vederbörande kommun. Denna fråga torde i sitt sammanhang få beaktas i det planeringsarbete, som vi förutsätter bli den omedelbara följden av årets beslut om en hjälpmedelsreform. Planeringsarbetet bör, enligt vår uppfattning, inriktas på att samtliga länscentraler skall vara inrättade inom den av skolberedningen skisserade treårsperioden.

Skolbibliotek

Den aktiva och individualiserande undervisning, som utgör målsättning för grundskolan, kommer att underlättas vid förverkligandet av det program för skolbiblioteksverksamheten som skolberedningen och departementschefen lagt fram. Ett särskilt betydelsefullt förslag i det nya programmet är att anordnandet av skolbiblioteken obligatoriskt skall åvila kommunerna. Det synes oss naturligt att i samband med realiserandet av detta förslag en avlösning av det år 1955 tillkomna särskilda statsbidraget till skolbiblioteken kommer till stånd. Även i övrigt sympatiserar vi med departementschefens förslag. Vi hälsar med tillfredsställelse att skolbibliotekens pedagogiska funktion särskilt blivit betonad i skolpropositionen.

Pedagogiska stimulansbidrag

Pedagogiska stimulansbidrag föreslås skola utgå till täckande av kommunala kostnader i samband med hjälpmedelsreformens genomförande. Vi förutsätter härvid att länskolnämnderna vakar över att medlen blir utnyttjade för en pedagogisk standardhöjning och verkligen tryggar detta syfte.

Skolledarens uppgifter

Den nya skolans utformning kommer att få betydande konsekvenser för skolledaruppgiftens karaktär och omfattning. Skoladministrationen får nya uppgifter, bl. a. i fråga om rådgivning vid val av studieväg och när det gäller planeringen av skolans dagliga arbetsrutin. Skolledaren får större pedagogiska uppgifter som ledare av det pedagogiska förnyelsearbetet. En större del av skolchefens tid måste beräknas för personliga kontakter med lärare, elever, föräldrar och lokala skolmyndigheter. Det kommer vidare att krävas av honom, att han skall ha överblick över beståndet av hjälpmedel i skolarbetet och främja pedagogisk försöksverksamhet.

Den av Kungl. Maj:t under år 1961 tillsatta skoladministrativa utredningen torde icke ha direktiv att utreda frågor som rör skolchefens uppgifter i den obligatoriska skolan. Fördelningen av arbetsuppgifter mellan de statliga skolorna och den obligatoriska skolan är emellertid sådan att en ändrad rutin för den ena skolformen genast påverkar arbetet i den andra. Vi vill därför understryka angelägenheten av att utredningen ges sådana tilläggsdirektiv, att en fullständig analys av det skoladministrativa området kommer till stånd.

Det torde icke vara att förvänta att den skoladministrativa utredningen kan komma fram med förslag redan de närmaste åren. Om grundskolans genomförande skall kunna följa den tidtabell, som skolberedningen lagt fram, måste därför vissa konkreta åtgärder omedelbart vidtagas för att underlätta för skolledaren att fylla sina administrativa och pedagogiska uppgifter.

Enligt vår mening är det varken ekonomiskt försvarbart eller praktiskt möjligt att skolans rektor, vid sidan av sin rektorsuppgift, skall svara för vården av skolans gemensamma materiel. Om departementschefens förslag att tillskapa tillsynslärartjänster även vid rektorsskolor begränsas till skolor, som har fler än tio klasser, blir detta dock fallet för ca 550 rektorer.

Enligt vår mening talar övervägande skäl för en utökning av antalet tillsynslärartjänster. Vi föreslår att tillsynslärartjänster inrättas vid alla skolenheter, som har två eller flera klasser. Kostnaderna härför torde för helt budgetår belöpa sig till ca 30 000 kr. Något anslag för budgetåret 1962/63 är av tekniska skäl ej erforderligt.

Nyligen genomförda undersökningar visar att de rektorer, som samtidigt är skolchefer i kommuner med enbart obligatoriskt skolväsende, i genomsnitt har en undervisningsskyldighet av över 15 veckotimmar, vilket medför skyldighet för rektorerna att samtidigt vara klassföreståndare i egen klass. Mot bakgrunden av de nya uppgifter av administrativ och pedagogisk natur som skall åvila skolcheferna, förefaller det nödvändigt med en översyn av bestämmelserna om rektorernas undervisningsskyldighet i syfte att möjliggöra en nedsättning i denna. Vi föreslår att den skoladministrativa utredningen får tilläggsdirektiv på detta område.

Även här bör emellertid omedelbara åtgärder vidtagas. I de anvisningar för bestämmande av undervisningsskyldigheten, vilka har utfärdats av skolöverstyrelsen, tas inte någon särskild hänsyn till skolledarskapet, när undervisningsskyldigheten fastställs. Mot bakgrund av de med skolchefskapet förenade arbetsuppgifterna föreslår vi, att de rektorer som tillika är skolchefer i likhet med de skolchefer, som är förste rektorer, bör medges en speciell nedsättning av undervisningsskyldigheten med 5 veckotimmar. Då ett sådant förslag förutsätter Kungl. Maj:ts övervägande torde riksdagen ej nu böra ta bindande ställning härtill.

Förbättrade bestämmelser för den skolkamerala hjälpen skulle i hög grad underlätta skolledarnas arbetssituation. Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande över skolberedningens förslag ansett, att det är möjligt att centralt utfärdade bestämmelser blir nödvändiga för att frågan skall få en tillfredsställande lösning. Vi föreslår, att även denna fråga tas upp i de tilläggsdirektiv, som vi begär för den skoladministrativa utredningen.

Med hänvisning till vad vi här anfört hemställs,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att kontakter etableras med Stockholms stad i syfte att möjliggöra viss samverkan i frågor rörande rikscentralens personal- och lokalbehov,

2. besluta att länscentralerna i Malmö, Göteborg och Umeå inrättas under budgetåret 1962/63,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att planeringsarbetet för hjälpmedelscentralerna inriktas på att samtliga länscentraler skall vara inrättade före utgången av budgetåret 1964/65,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att sådana ändringar i länskolnämndernas instruktioner måtte vidtagas, att länskolnämnderna i samarbete med kommunerna kan trygga syftet med de pedagogiska stimulansbidragen,

5. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att sådana tilläggsdirektiv utfärdas för den skoladministrativa utredningen att en fullständig analys av det skoladministrativa området kommer till stånd,

6. besluta att inrätta tillsynslärartjänster vid alla de skolenheter, som har två eller flera klasser,

7. hemställa att Kungl. Maj:t måtte överväga sådan ändring i skolstadgan, att tjänstgöringsskyldigheten för rektor, som tillika är skolchef, må nedsättas med 5 veckotimmar,

8. till *Pedagogiska hjälpmedelscentraler* för budgetåret 1962/63 under åttonde huvudtiteln anvisa ett med 114 000 kr. höjt förslagsanslag om inalles 406 000 kr.

5. Behovet av ökat skolbyggande

Grundskolans genomförande ställer ökade krav på investeringar för uppförande av skolbyggnader. Samtidigt med den nya skolans införande skall kravet på lägre antal elever i klasserna tillgodoses. Skall denna »den angelägnaste skolreformen» kunna förverkligas måste lokalfrågan lösas. I skolberedningens betänkande har grundskolans lokalbehov ingående behandlats och vissa beräkningar av investeringsbehovet härför har redovisats.

Vi finner det synnerligen angeläget att alla berörda parter söker bidra till skapande av ändamålsenliga och funktionsdugliga skollokaler och att detta sker med hänsynstagande till de ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga konsekvenserna utan att man därför gör avkall på vare sig kvantitativt eller kvalitativt berättigade krav.

Om man skall kunna undvika onödiga och felaktiga investeringar på utbildningens område, räcker det inte med att själva byggnaderna blir billigt och bra uppförda. En aldrig så billig skola innebär en felinvestering, om det efter några år visar sig, att skolan inte längre behövs. Till undvikande härav krävs en omsorgsfull skolplanering. Innan man anlitar arkitekter och andra byggnadssakkunniga, är det sålunda från rent ekonomisk synpunkt utomordentligt viktigt, att kommunens utbildningsbehov noga kartlägges. Härvid har man att ta hänsyn till ett stort antal ofta svårbedömbara faktorer, såsom befolkningsutvecklingen på lång sikt, näringslivets lokalisering och behov av personal med varierande utbildning, grannkommunernas egen planering o. s. v. Först på grundval av en sådan kartläggning kan en förutseende organisation av skolan skisseras och de olika skolenheter i denna organisation lokaliseras på lämpligt sätt inom området. Det är viktigt att skolplaneringen får ingå som en integrerande del av samhällsplaneringen i övrigt och att den sker i samverkan mellan pedagogiskt och administrativt högt kvalificerad personal.

Skolplanering är nämligen i mycket hög grad en fråga om ekonomi, men den bestämmer också i stor utsträckning de pedagogiska förutsättningarna för skolans arbete. Redan på planeringsstadiet måste beaktas, att det både från ekonomisk och pedagogisk synpunkt är förkastligt att uppföra skolanläggningar, där det inte går att förverkliga de syften för vilka de tillkommit.

Vi anser det glädjande, att byggandet av skolpaviljonger ökat kraftigt under senare år. Detta byggnadssätt har tilldragit sig ett allt större intresse i kommunerna, främst därigenom att detta synes bli avsevärt billigare än det tidigare allena rådande konventionella skolbyggandet.

Skolpaviljongbyggande synes särskilt lämpligt i kommuner och kommundelar som undergår snabba befolkningsmässiga förändringar; och detta vare sig det gäller kommuner med vikande befolkningsunderlag eller expanderande tätorter. I kommuner med vikande befolkningsunderlag, där

man inte med så stor säkerhet kan överblicka den väntade befolkningsutvecklingen, bör skolpaviljongen med sin kortare livslängd vara att föredra framför den »permanent» byggnaden. I expanderande tätorter kan man snabbt komplettera redan befintliga skollokaler med paviljonger så att billiga men likväl ändamålsenliga skollokaler tillskapas. Byggande av skolpaviljonger innebär också att man, jämfört med resultatet av konventionellt skolbyggnad, avsevärt kan öka antalet nya klassrum inom en given investeringsram. Paviljongbyggnad är alltså effektivt byggande.

Vid allt skolbyggnad måste tillses att de hjälpmedel av t. ex. audiovisuell art som erfordras med lätthet kan inmonteras och användas i skollokalerna.

Härutöver skulle vi även vilja framhålla önskvärdheten av att skolans lokaler genomgående utformas så, att de utan olägenheter efter skoltid kan utnyttjas även för allmänhetens behov av olika fritidssysselsättningar av både bildnings- och förströelsekaraktär.

I en motion vid 1961 års riksdag (I: 318 och II: 373) angående skolbyggnad anförde vi bl. a. följande:

Enligt beslut av 1957 års riksdag har man förutsatt, att den s. k. försöksverksamheten med nioårig obligatorisk skola skall upphöra med utgången av läsåret 1961/62. Därefter skulle den nya skolorganisationen allmänt införas i landets kommuner, dock successivt under en övergångsperiod fram till och med läsåret 1968/69. Eftersom den nya organisationen normalt skulle börja i årskurserna 1—5, skulle man i de kommuner, som sist övergav den gamla folkskolan, nå fram till högstadiet med dess särskilda krav på speciella undervisningslokaler 1972/73.

Under förutsättning att den nu arbetande skolberedningens förslag icke ger anledning till avvikelser från den tidigare antagna tidsplanen för den nioåriga skolans genomförande, kommer sålunda praktiskt taget samtliga av den nya skolorganisationen föranledda byggnadsbehov att aktualiseras under loppet av innevarande decennium. Enligt beräkningar, som gjorts inom Kungl. skolöverstyrelsen, rör det sig om byggnadsbehov på över två miljarder kronor under ifrågasatt period.

Utän att taga ställning till denna siffermässiga uppskattning av investeringsbehovet för den obligatoriska skolans del är vi övertygade om nödvändigheten av att samhället under de närmaste åren gör betydande ekonomiska insatser på förevarande område. Erfarenheterna från de kommuner, som redan genomfört eller beslutat genomföra försöksverksamhet med nioårig skola, visar otvetydigt, att lokalfrågorna spelar en avgörande roll för den nya skolans möjligheter att bli både accepterad och välkomnad på orten. Det vore enligt vår mening oklokt att blunda för det faktum, att den nya skolan på sina håll fortfarande betraktas med viss misstro och skepsis. I den mån man hyser uppfattningen, att den planerade skolreformen trots allt skall kunna frambringa en grundskola, bättre än den gamla, blir det därför av den allra största betydelse att den nya skolan får starta under så gynnsamma betingelser som möjligt. I synnerhet gäller detta om högstadiet, som bl. a. ersätter realskolan. För att undervisningen där skall kunna ges ett innehåll, som svarar mot de pedagogiska intentioner, som bildar själva utgångspunkten för skolreformen, fordras speciallokaler långt utöver vad de gamla folkskolorna normalt tillhandahållit. Utöver facksalar

för övningsämnen, lokaler för naturvetenskapliga institutioner och bibliotek gäller det inte minst att skapa utrymmen för en rätt bedriven förberedande yrkesutbildning inom den obligatoriska skolans ram.

Vid övergången från försöksverksamhet till allmän nioårig skola måste elevantalet per klass sänkas, om det av skolberedningen preliminärt föreslagna högstadiet skall kunna förverkligas. Det ökade skolbyggandet under de närmaste åren utgör den grundläggande förutsättningen för en sådan sänkning av elevantalet per klass. Det vore olyckligt om den nya grundskolans allmänna genomförande skulle innebära ett återinförande av eller förvärrande av de svårigheter, som klassdupliceringen tidvis fört med sig i vissa kommuner. De nya skolbyggnaderna måste stå färdiga i den stund den nya skolorganisationen kräver dem. Däremot kan i många fall det rena ersättningsbyggandet — där en äldre byggnad på grund av förslitning ersättes med en ny — anstå till den period mot slutet av 1960-talet då nybyggnadsbehovet för högstadieskolorna minskar.

Vad vi sålunda anförde äger alltfört full giltighet.

I nämnda motion föreslog vi, att den totala investeringsramen för skolbyggande skulle ökas med 75 milj. kronor utöver vad Kungl. Maj:t förordat för budgetåret 1961/62. Vi beklagar, att riksdagen med avvisande av vårt förslag lämnade sitt bifall till Kungl. Maj:ts proposition. Att vårt förslag var realistiskt visas av att det för 1961/62 fastställda investeringsbeloppet på 225 milj. kronor redan för länge sedan tagits i anspråk. Flera av kommunerna färdigprojekterade skolbyggen har därför fått skjutas framåt i tiden. Att en väsentlig ökning av skolbyggnadsinvesteringarna är nödvändig har emellertid besinnats av skolberedningen, som också — i anslutning till av oss sedan länge hävdade tankegångar — erinrar

om den särskilda möjlighet härvidlag som består i att kommunerna i ökad omfattning uppför skolanläggningar eller delar av skolanläggningar i — byggnadstekniskt sett — förenklat utförande, d. v. s. i form av paviljonger. Även om paviljongbyggandet först under de allra senaste åren vunnit en vidare spridning i landet, är det tydligt att erfarenheterna därav — både pedagogiskt och byggnadsekonomiskt — varit goda. Beredningen vill med hänsyn därtill förorda att denna form av skolbyggande framdeles ges ett vidgat utrymme inom den totala investeringsramen.

Vi finner det tillfredsställande att Kungl. Maj:t i propositionen nr 54 år 1962 ansett sig kunna biträda skolberedningens förslag om en till 350 milj. kronor förhöjd investeringsram för det totala skolbyggandet budgetåret 1962/63. Genom att hålla investeringarna på denna nivå torde det enligt vår mening vara möjligt att anskaffa de för grundskolan nödvändiga lokalerna i sådan utsträckning, att den av beredningen föreslagna och av Kungl. Maj:t tillstyrkta tidsplanen för grundskolereformens genomförande ter sig realistisk. Vi ansluter oss sålunda härtill.

Av den föreslagna totala investeringsramen till skolbyggnader för budgetåret 1962/63 bör emellertid enligt vår mening paviljongandelen ökas från föreslagna 80 milj. kronor till 100 milj. kronor, varav följer att ande-

len för permanenta skolbyggen minskas från 270 milj. kronor till 250 milj. kronor. Härigenom vinnes utrymme för ytterligare ett antal byggnadsprojekt inom den av Kungl. Maj:t föreslagna ramen.

Det framgår av skolberedningens betänkande, att en investeringsram på 350 milj. kronor knappast kan inrymma andra än för grundskolans plan- enliga genomförande oundgängliga skolbyggnadsinvesteringar. Vi vill därför erinra om att det i många kommuner — inte minst i de stora städerna — finns stora eftersläpande byggnadsbehov, framför allt gymnastikanläggningar, som av olika skäl icke blivit uppförda i samband med skolornas uppförande i övrigt. Som exempel kan nämnas, att det bara i Stockholm torde fattas mellan 90 och 100 gymnastiksalar vid i övrigt redan färdigställda skolor. Vi anser det vara orätt att låta elever och lärare i ämnet gymnastik arbeta under förhållanden, som beträffande varje annat ämne på skolschemat skulle betraktas som helt oacceptabla och omöjliga. Riskerna för olycksfall vid gymnastikundervisning i olämpliga lokaler måste också undanröjas. Emellertid är vi väl medvetna om att det av olika skäl icke är möjligt att på en gång avhjälpa den stora gymnastiksalsbristen. Vi föreslår därför, att statsmakterna inriktar målsättningen på att gymnastiksalsbristen i landet skall »byggas bort» under loppet av en femårsperiod och att ett nytt särskilt byggnadsanslag under denna period årligen uppföres för detta ändamål i riksstaten. För budgetåret 1963/64 räknar vi med en investeringsram på 10 milj. kronor. Som *Bidrag till vissa gymnastiksalsbyggen inom det allmänna skolväsendet* skulle i så fall för budgetåret 1963/64 behöva anvisas ett förslagsanslag om 1 800 000 kronor $\left(\frac{10}{2} \times \frac{36}{100}\right)$. Kungl.

Maj:t bör uppmanas att efter överväganden inom skolöverstyrelsen förelägga 1963 års riksdag en dylik femårsplan.

Ett intensivt, effektivt och rationellt skolbyggande är en förutsättning för skolreformens genomförande. Ett intensivare, effektivare och rationellare skolbyggande är en förutsättning för att det skall bli möjligt att icke blott nödtorftigt täcka lokalbehoven utan även åstadkomma en pedagogiskt fullvärdig skola med klassavdelningar av hanterlig storlek. Vi har iakttagit att kommunerna i sitt skolbyggande arbetar efter en sådan målsättning. Men vi har också iakttagit, att kommunerna hämmas i denna strävan genom det byråkratiska »kineseri», som nuvarande författningar och anvisningar på skolbyggandets område tvingar till. Skolöverstyrelsen bör snarast utarbeta särskilda anvisningar för skolbyggande i expanderande tätorter och i övrigt verka ej bara som kontrollerande utan även rådgivande organ gentemot länskolnämnder och kommuner. Kommunerna ifrågasätter vidare med skäl, om det verkligen skall behöva vara nödvändigt att varje skolbyggnadsärende vandrar tre gånger från kommunen via länskolnämnden till skolöverstyrelsen för att slutligen efter skolöverstyrelsens tredje prövning avgöras av Kungl. Maj:t.

Vi hävdar, att betydande förenklingar i denna procedur måste vara möjliga att åstadkomma. Beslutanderätten beträffande byggen av »paviljongtyp 1» bör kunna förläggas till länsplanet. Riksdagen bör bland annat på denna grund uppdraga åt Kungl. Maj:t att utfärda förenklande bestämmelser på detta område med syfte att uppnå ett snabbare och effektivare skolbyggande.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,
att riksdagen måtte

1. rekommendera att av investeringsramen på 350 milj. kr. för budgetåret 1962/63 cirka 100 milj. kr. utnyttjas för paviljongbyggande och cirka 250 milj. kr. utnyttjas för byggande av »permanent» skolor,

2. godkänna den av oss föreslagna målsättningen, att gymnastiksalsbristen i landet skall vara avvecklad senast under budgetåret 1967/68,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att i riksstaten för budgetåret 1963/64 bör upptagas en ny anslagspost benämnd *Bidrag till vissa gymnastiksalsbyggen inom det allmänna skolväsendet*,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala angelägenheten av att förenklande bestämmelser och anvisningar skyndsamt utarbetas och utfärdas i vad avser de statliga myndigheternas prövning av skolbyggnadsärenden.

6. Mindre klasser

Den för det inre skolarbetet viktigaste punkten i propositionen gäller antalet elever i klasserna. Kungl. Maj:t har där respekterat skolberedningens förslag, att ingen klass eller annan undervisningsavdelning skall innehålla mer än 30 elever och på lågstadiet högst 25. Denna sänkning av elevantalet per klass är i förhållande till vad som gällt i motsvarande klasser av folkskola och realskola — i synnerhet den senare skolformen — mycket betydande. Kungl. Maj:t erinrar också om att de av skolberedningen avsedda riksmedel-talen på 21—22 elever på lågstadiet och 26—27 elever i årskurserna 4—9 kan uppnås endast om delningsbestämmelserna tillämpas per skolenhet och årskursvis. Denna uppfattning som från vårt håll ihärdigt hävdats kan vi självfallet biträda.

Mot bakgrunden av Kungl. Maj:ts uttalanden, att »i princip ny klass får upprättas i årskurserna 1—3 för varje påbörjat 25-tal elever och i årskurserna 4—9 för varje påbörjat 30-tal elever», samt »att ingen klass normalt skall behöva bli större än vad lågstadiet beträffar 25 elever och i övriga årskurser 30 elever», synes emellertid följande uttalande av departementschefen på sid. 289 i propositionen inge betänkligheter:

I anslutning till vad jag här anfört i fråga om de generella delningsreglerna vill jag slutligen peka på att en strikt tillämpning av dem emellanåt kan vara mindre lämplig, ibland kanske inte ens möjlig. Vad jag här avser är närmast sådana fall, där kvarsittning eller inflyttning av en eller annan elev skulle medföra uppbyggnad av ett flertal väl sammanhållna klasser, vilkas elevantal tillsammans ligger invid eller strax under gränsen för upprättandet av ytterligare en klass, eller där man av lokal- eller lärarbrist eller andra tillfälliga lokala förhållanden kan vilja stanna vid det lägre antalet klasser eller för tillfället helt enkelt inte kan öka detta. Den lokala skolledningen bör i sådana fall vara obetagen att avstå från en strikt tillämpning av de av statsmakterna medgivna delningsreglerna även om därigenom de förutsatta maximaltalen för elevantalet i klass — 25 respektive 30 — tillfälligtvis skulle komma att överskridas.

Denna tanke att rektor och skolstyrelse skall kunna överskrida de förutsatta maximaltalen för elevantalet i klass kan vi endast godta om den utslutande avser att tillfälligt reglera förhållanden under ett pågående läsår. Erfarenheterna från realskolan visar nämligen, att rektorerna vid intagning till skolan inför trycket från föräldrar och inför svårigheterna att upprätta ny klassavdelning ofta överskridit gällande maximalt. Sålunda var enligt realskoleutredningens beräkning det *genomsnittliga* elevantalet för realskolans intagningsklasser vid 50-talets mitt högre än det fixerade *maximital* 35. En senare undersökning visar, att elevantal på över 35 i dessa klasser långt ifrån att vara undantag förekom i ungefär $\frac{1}{4}$ av nybörjarklasserna. Även klasser på 40—41 elever har förekommit på senare tid. Därtill kommer att erfarenheterna från inflyttnings- och expansionskommuner visar att under pågående läsår antalet nytillkommande elever ofta blir så stort att det är nödvändigt att beräkna viss marginal för dessa elever om talet 30 under läsårets huvuddel ej skall bli en fiktion.

Vi hävdar därför att skolstadga och anvisningar skall ges en sådan utformning att länskolnämnden, när den före läsårets början fastställer antalet klasser, tar hänsyn till det antal barn, som den lokala skolstyrelsen erfarenhetsmässigt bedömer såsom sannolikt inflyttande. Detta innebär att även i kommuner med en betydande inflyttning maximaltalen 30 normalt inte skall behöva överskridas. Länskolnämndens beslut skall grundas på att ingen klass eller annan undervisningsavdelning vid läsårets början omfattar mer än 25 elever i årskurs 1—3, resp. 30 elever i årskurs 4—9. Om den lokala skolledningen tillfälligtvis skulle sakna möjlighet att vid det nya läsårets början skaffa erforderliga lokaler och lärare, skall länskolnämnden äga rätt att medge att — i avvaktan på att hindren undanröjes — klassen likväl uppdelas och samläsning sker mellan de således uppdelade klasserna. Rätten begränsas att gälla pågående läsår. Så snart som lokal- och lärarförsörjningen ordnats, skall dock undantagslöst klasserna läsa åtskilda, även i de fall då situationen förbättras under pågående läsår.

Med hänsyn till B-klassernas läroplaner, kursväxling, m. m. kan vi icke godta den i förslaget till skolstadga förordade regeln att b- eller B-klass

skall få anordnas jämsides med a- och A-klass i syfte att nedbringa antalet klasser, vilket förslag vad beträffar låg- och mellanstadiet biträtts av Kungl. Maj:t.

Viktigt är också enligt vår mening att den förbättring av skolans undervisningssituation som den nu föreslagna maximeringen innebär ej betraktas som en slutlig lösning. Även om lärar- och lokalförsörjningen för närvarande lägger hinder i vägen för en verkligt radikal reform, måste på något längre sikt denna bristsituation övervinnas. Väl medvetna om de ekonomiska konsekvenserna förordar vi en planering av skolväsendet som tar sikte på att de nu föreslagna maximitalen inom fem år sänkes med ytterligare 3 elever, så att läsåret 1967/68 ingen klass normalt omfattar mer än 22 elever på lågstadiet resp. 27 elever på mellan- och högstadierna. Planeringen bör vidare inriktas på att en ytterligare sänkning skall kunna genomföras i årskurserna 4—9 fr. o. m. läsåret 1970/71, så att ingen klass då normalt innehåller mer än 25 elever.

Denna betydande standardhöjning av skolans arbetsmöjligheter betingas bl. a. av att under 60-talet snabbt minskande årskullar befolkar grundskolan. Det är angeläget att utnyttja den »vilopaus» som de förhållandevis små årskullarna under 60-talet ger skolan i syfte att vinna en stabilisering av skolans inre arbete och disciplinläge innan under 70-talet stora årskullar på nytt stormar in i skolan.

Vi vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på under den allmänna motionsperioden från vårt håll väckta motioner som avser dels en sänkning av elevantalet i realskolans avslutningsklass, dels bidrag till kommunerna för disciplinfrämjande åtgärder samt till läxhjälp på den obligatoriska skolans högstadium. Dessa motioner, vari bl. a. yrkas på medelsansviningar med 1 400 000 kr. för provande av disciplinfrämjande åtgärder och 400 000 kr. som statsbidrag för organiserad läxhjälp, ansluter direkt till förslag av skolöverstyrelsen och är för närvarande föremål för riksdagens prövning.

De betydande krav samhället i samband med skolreformen ställer på lärarkåren måste honoreras med väsentligt förbättrade arbetsvillkor, om skolreformens innersta syften att skapa en harmonisk och hänsynsfull men samtidigt aktiv och välutbildad ungdom inte skall förfelas.

Kungl. Maj:t har på sid. 495 i proposition 54 diskuterat lärarnas arbetsbörda och arbetsförhållanden i övrigt. Vi delar uppfattningen att en undersökning härav under medverkan av lärarnas egna organisationer torde vara nödvändig. För att det allmännas företrädare skall kunna bilda sig en rättvis uppfattning om nu gällande föreskrifter beträffande tjänstgörings-skyldigheten skall omprövas eller ej fordras en sådan aktuell inventering. Det är vår uppfattning att i samband med en sådan arbetstidsundersökning och bedömningen av dess resultat två för lärare och målsmän angelägna frågor av stor räckvidd upptas till förutsättningslös prövning.

Vi syftar för det första på behovet av återkommande perioder av fortbildning för de ordinarie lärarna i analogi med vad som utomlands går under benämningen »sabbatsår». Här bör en förutsättningslös prövning ske, huruvida ett sådant system med fördel kan genomföras i den takt som balans uppnås mellan tillgång och efterfrågan på lärare i läroämnen liksom på övriga lärarkategorier, givetvis med beaktande av de ekonomiska konsekvenserna.

Vår andra synpunkt tar fasta på målsmännens ihärdigt uttalade och förvisso berättigade önskemål om minskad frekvens av lärarbyten, särskilt i de ömtåliga årskurserna 1, 6 och 7. Det är otvivelaktigt så att lärarbyten, som försvårar ett gott studieresultat för eleverna och som från föräldrarnas sida ter sig svårförståeliga och rent av onödiga, kan undergräva elevernas intresse för skolarbetet och deras personliga ambitioner. Huvudorsaken till att lärarbyten kan förekomma i tät följd i en och samma klass under samma läsår är givetvis den generella lärarbristen. Det reservvikariesystem som prövats i de större städerna bör utbyggas i syfte att skapa garantier för att en vikarie finns till hands även för längre tid, om en ordinarie lämnar sin klass.

Vad det gäller är således att förena de naturliga och lovvärda strävandena hos lärarna att vidareutbilda sig för att nå högre kompetens med ett undvikande av de avigsidor som bl. a. framträder i form av täta lärarbyten. Den senare effekten bör kunna dämpas om man regelmässigt kräver, att ansökan om sådan tjänstledighet skall inges senast tre månader före påbörjandet av kurs eller annan vidareutbildning. Likaså bör man sträva efter att vinna lärarnas förståelse för att tjänstledighet ej bör begäras medan vederbörande följer sin klass till en avslutad studiegång. I samband med förhandlingar med lärarorganisationerna om mera regelbundna perioder av fortbildning bör denna fråga ingående dryftas. Likaså bör skolstyrelserna rörande tjänstledighet för lärare erhålla vägledande anvisningar. Dessa bör förena skolans och lärarnas intresse att genom tjänstledighet för studier möjliggöra vidareutbildning för nya uppgifter inom skolväsendet med målsmännens och elevernas intresse att erhålla minsta möjliga antal lärarbyten. Inte minst viktigt är det att finna en lämplig avvägning av dessa båda intressen när det gäller klasslärare i årskurs 6 resp. klassföreståndare i årskurs 7, där eleverna står inför nya och viktiga valsituationer.

I remissinstansernas yttranden över skolberedningens förslag till högstadieorganisation har berättigad kritik yppats mot det bristande underlaget för klassföreståndarskap i årskurserna 7 och 8. Vi finner att de åtgärder av försöksnatur som departementschefen föreslår är otillräckliga. Självfallet bör dessa möjligheter att okonventionellt utnyttja ledig tid under skoldagen på allt sätt stödjas av den lokala skolledningen för de högre skolmyndigheterna, men vi finner det nödvändigt att nu föreslå, att som norm en veckotimme per klass i årskurs 7 ställes till rektors förfogande i de fall,

där klassföreståndaren ej förfogar över mer än två undervisningstimmar i klassen. Det skall även vara rektor obetaget att avsätta viss del av den »klassföreståndartid» som sålunda ställes till hans förfogande även för sådan klass i årskurs 7, där klassföreståndaren har något mer än två veckotimmar, men den totala kostnaden för det allmänna får ej överskrida vad som gäller enligt normen. Denna tid till förfogande bör förläggas inom skoldagens ram med utgångspunkt från de 35 veckotimmar som eleverna reguljärt undervisas. Det har nämligen erfarenhetsmässigt visat sig att ett schema på denna grund vanligtvis innehåller någon håltimme och till denna bör så långt möjligt klassföreståndartimmen förläggas. Kortare pass under längre rast eller annan fritid under skoldagen må också utnyttjas. Under alla förhållanden bör rektor eftersträva att tilldelningen av den extra klassföreståndartimmen ej vållar förskjutning i skolskjutsförhållandena.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en sådan utformning av skolstadga och anvisningar, att det, i enlighet med vad ovan anförts, fullt tydligt framgår att undantag från regeln, att elevantalet i klass icke skall överskrida 25 resp. 30, endast får medges, om det på grund av tvingande praktiska skäl visar sig nödvändigt att tillfälligt reglera förhållandena under ett pågående läsår,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att planeringen av skolväsendet i hela riket inriktas på att

a) de nu föreslagna maximitalen för elevantalet per klass inom fem år skall sänkas med ytterligare 3 elever, så att läsåret 1967/68 ingen klass normalt skall omfatta mer än 22 elever på lågstadiet resp. 27 elever på mellan- och högstadierna,

b) en ytterligare sänkning skall genomföras i årskurserna 4—9 fr. o. m. läsåret 1970/71, så att *ingen* klass då skall normalt innehålla mer än 25 elever,

3. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en förutsättningslös prövning av de ovan av oss aktualiserade frågorna rörande

dels behovet av regelbundet återkommande perioder av fortbildning för ordinarie lärare,

dels önskemålet om åtgärder i syfte att minska frekvensen av lärarbyten, särskilt i de ömtåliga årskurserna 1, 6 och 7,

4. besluta, att en veckotimme per klass i årskurs 7 skall ställas till rektors förfogande i de fall, där klassföreståndaren ej förfogar över mer än två undervisningstimmar i klassen; dock så att denna timme förlägges inom skoldagens

ram med utgångspunkt från de 35 veckotimmar som eleverna reguljärt skall undervisas, varvid särskilt på schemat uppkommande håltimmar bör utnyttjas.

7. Yrkesskolans anpassning till grundskolan

1957 års skolberedning hade icke direktiv att verkställa någon utredning om det svenska yrkesskolväsendet eller anknytningen mellan grundskola och yrkesskola. Emellertid synes beredningen ha bemödat sig om att i grundskolan — genom inslag av såväl teoretisk som praktisk yrkesorientering i klasserna 8 och 9 samt förberedande yrkesutbildning i klass 9 — skapa förutsättningar för en god yrkesutbildning efter det nionde skolåret. Det kan också göras gällande att yrkesskolväsendet, yrkesutbildningen och skolans anknytning till näringsliv och arbetsmarknad därigenom blivit en väsentlig faktor för skolans utformning. En önskan har varit att utforma den obligatoriska skolan så, att teoretiska och praktiska studievägar uppfattas som likvärdiga.

Yrkesskolan i en ny situation

Den svenska yrkesutbildningen kommer efter grundskolans genomförande i en helt ny situation. Den får elever, som ofta har två års skolutbildning mer än de elever, som yrkesskolan tidigare tagit emot, och dessutom en viss förberedande yrkesutbildning. Yrkesskolväsendet kommer härvid att behöva omarbeta undervisningsplanerna med hänsyn till de delvis nya förutsättningarna. Yrkesskolan måste därvid anpassas efter övriga skolformer, t. ex. de föreslagna fackskolorna. Vi vill härvid fästa uppmärksamheten vid att vissa yrkesutbildningsformer redan nu har utbildningslinjer som starkt påminner om de av skolberedningen föreslagna fackskolorna. Själva begreppet fackskola och begreppet yrkesskola behöver därför ytterligare klarläggas och respektive skolforms uppgifter särskiljas. I samband därmed bör också terminologien överses.

Såväl landsting, kommuner som företag har gjort stora insatser för yrkesutbildningen. Överstyrelsen för yrkesutbildning har också verkat för denna utveckling. Men trots allt vad som gjorts så saknar flera viktiga yrkesområden särskilda yrkesavdelningar och över huvud taget planerad lärlingsutbildning, t. ex. den kemisk-tekniska industrien, livsmedelsindustrien m. fl.

Yrkeslärarutbildningen

Läraryrket behöver ytterligare överses i samband med att yrkesskolorna skall mottaga elever, som befinner sig på en nivå, som närmast kan jämföras med gymnasiestadiet. Under många år framåt kommer en del av de i och för sig väl kvalificerade yrkeslärarna att ha en mindre omfattande

skolutbildning än eleverna. Därtill kommer, att undervisningen ständigt måste anpassas till strukturförändringarna i näringslivet. Utvecklingen medför alltså stora krav på åtgärder för vidareutbildning av yrkeslärare samt ökade kompetenskrav på nya lärare.

I samband med införandet av grundskolan torde vissa yrkesskolor få ett minskat elevantal under två år — vid övergång från sjuårig till nioårig grundskola. En större del av de eventuellt friställda lärarkrafterna vid yrkesskolan kommer troligen att kunna placeras temporärt i andra skolformer, men på vissa orter och i en del specialyrken torde svårigheter kunna uppstå. Då sannolikt ett visst behov av vidareutbildning av vissa yrkeslärare framstår som en nödvändighet, torde med klok statlig planering — det gäller en arbetsmarknadsfråga — vissa yrkeslärare med fördel kunna beredas vidareutbildning för nya uppgifter.

Den pedagogiska utbildningen av yrkeslärare bör i framtiden ske vid ett särskilt statligt institut i huvudsak uppbyggt efter de riktlinjer, som uppdragits av sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning (SOU 1959: 8). Yrkeslärarutbildningen i vårt land behöver en samlad enhet, den behöver möjligheter till forskning och insatser på längre sikt, möjligheter till studier av och kontakter med utländska motsvarigheter samt möjligheter till att i egen miljö med egna företrädare samla resultat och olika insatser, vilket allt bäst kan ske vid en institution, som samtidigt är en statlig myndighet och därmed även kan skänka det anseende åt yrkeslärarutbildningen, som statliga åtgärder givit andra lärarutbildningsformer.

Vi vill hävda, att en snar planering av yrkeslärarnas fortbildningsmöjligheter bör verkställas och samtidigt yrkesskolans lärarsituation vid grundskolans genomförande uppmärksammas.

Vidareutbildning genom yrkesskolan

Yrkesskolan leder till ett yrke men ger ej särskilt goda vidareutbildningsmöjligheter med de former för yrkesskolan, som skolberedningen utgått ifrån i sitt huvudbetänkande. Ofta är det möjligheten till vidareutbildning, som bestämmer yrkesvalet. Yrkesskolan har hittills i sina olika utbildningsformer, ofta lokalt anpassade, varit en form av trappstege till högre utbildning, ett förhållande som icke bör slopas i framtiden.

Yrkesvalet kan med hänsyn till propositionens uppläggning i vissa avseenden utsättas för sidoinflytanden, som även en god yrkesvägledning kan få svårigheter att övervinna. En elev, som genomgått klass 8 i grundskolan, kan förmodas välja linje icke efter önskan om verksamhet inom ett speciellt område utan efter önskan att få möjlighet att studera vidare. En elev, som således skulle kunna tänkas gå till 9 mek för att t. ex. bli verkstadstekniker eller optiker, väljer kanske 9 t, därför att den för honom möjliggör studier vid en fackskola, som är attraktiv.

Med genomgången fackskola kan eleven i fråga naturligtvis synas ha ännu större möjligheter att göra sig gällande som verkstadstekniker eller som optiker, men dyrköpta erfarenheter inom yrkesskolväsendet visar, att en utbildad ingenjör eller tekniker icke alltid skaffar sig de praktiska erfarenheter ute i yrkeslivet som lärling och arbetare, vilka erfordras för att nå de djupa kunskaper i yrkets metodik som möjliggör för en förman, en verkmästare, en hantverkmästare att fullgott lösa sina uppgifter. Dessa chefer på mellanplanet, så nödvändiga för hela vårt näringsliv, har hittills skaffat sig en god praktik, under denna praktik gjort sig gällande och där- efter vidareutbildat sig. Det behövs även i framtiden i vårt land. Vår höga standard är beroende av dessa mäns och kvinnors insatser och deras ansvarskänsla, som oftast är personligt erfarenhetsmässigt grundad under praktikåren, och deras stora kunnande. Enda utvägen förbi sidoinflytanden för ett riktigt yrkesval är, att *även yrkesskolan* göres attraktiv, så att den för många måste te sig lika värdefull som fackskolan. Skolberedningen har i sitt betänkande huvudsakligen tänkt sig fackskolan som ett alternativ till gymnasiet, för att icke gymnasiet skall »sprängas», och har tyvärr ägnat alltför liten uppmärksamhet åt yrkesskolans problem i samband med införandet av den nya fackskolan.

Ingen yrkesskola får vara en återvändsgränd. Ingen yrkesskolutbildning skall vara så upplagd, att den enbart för till en arbetsbänk eller t. ex. till vissa storköksmaskiner. Yrkesskolan bör även ha vissa allmänbildande ämnen på schemat. Den bör vid sidan av den rena yrkesutbildningen i varje fall bereda elever som så önskar möjlighet att under en flerårig yrkesutbildning läsa t. ex. första årskursen i fackskolan eller i varje fall så mycket, att en fortsatt inläsning av kursmomenten blir möjlig genom kvällsstudier under de följande årens praktik. Den blivande yrkesskoleleven blir då icke avskuren från fackskolan och vidareutbildningsmöjligheterna. Den unge eleven, som har intresse för t. ex. det mekaniska yrket eller optikeryrket och gärna vill arbeta med sina händer, behöver då inte ta en annan utbildningsväg än den som han egentligen skulle vilja gå.

Ett sätt att stimulera ungdomar att välja praktisk yrkesutbildning vid yrkesskola är att genom slutprov ge den praktiska utbildningen ett direkt kompetensvärde. Om för inträde till vissa tekniska skolor ställes som villkor en längre praktik eller en godkänd lärlingsutbildning vid en yrkesskola, skulle yrkesskolans status avsevärt förbättras. De svenska kraven på praktik är i jämförelse med utländska krav i vissa fall lägre. En genomgången lärlingsutbildning borde kunna ge företräde vid teknisk utbildning framför i övrigt lika kvalificerade.

Yrkesteoretiska studier bedrivs för närvarande inom yrkesskolan även i form av deltidskurser för ungdomar och vuxna. Dessa yrkesteoretiska studier bör ytterligare utvecklas och en teknisk folkhögskoleutbildning möjliggöras i vårt tekniskt sett alltmer expanderande samhälle.

Vuxenutbildning

Möjligheterna för vuxna att kunna taga upp teoretiska studier och genom kompletterande eller introducerande kurser få en yrkesutbildning eller återgå till sitt gamla yrke bör för framtiden ytterligare stimuleras. Detta gäller ingalunda enbart i fråga om gymnasiestadiet, för vilket studiesociala utredningen nyligen framlagt ett betänkande om vidgad vuxenutbildning. Det gäller i lika hög grad all annan utbildning, som normalt sker i direkt anslutning till den obligatoriska skolan. Rätt till utbildning kan inte vara något, som är exklusivt förbehållet det yngre släktet. Därför anser vi det vara en samhällets skyldighet, att bereda dem, som i sin ungdom av ekonomiska eller andra skäl inte fick en utbildning, svarande mot deras fallenhet och begåvning, möjlighet att senare komplettera sina kunskaper.

Den nuvarande teknikerutbildningen inom de s. k. kommunala tekniska skolorna med såväl dag- som aftenundervisning bör icke i samband med de nya fackskolorna försvinna utan ges ändamålsenliga former. I vilken utsträckning denna form av yrkestestetisk utbildning skall knytas till fackskolan och vad som bör komma till yrkesskolan bör ytterligare övervägas.

Ansvarsfördelningen mellan näringsliv och samhälle

Näringslivet svarar för närvarande för en rätt stor del av yrkesutbildningen. Vi anser, att mycket mer skulle kunna göras för att stimulera industrien, handeln och hantverket och förmå kommunerna och landstingen till ett ökat samarbete med företagen genom att stat och kommun svarar för en än större del av kostnaderna, vilket skulle vara ekonomiskt fördelaktigt, i stället för att kommuner och landsting bygger egna skolverkstäder. Likaså skulle samhället kunna lämna företagsskolor och hantverksmästare en bättre service såväl genom överstyrelsen för yrkesutbildning som genom bransch- och hantverksorganisationerna. Statsbidrag borde utgå till nämnda organisationers yrkeskonsulenter.

De nuvarande statsbidragsbestämmelserna för yrkesskolor av skilda slag är i behov av en översyn. De är för närvarande alltför svåröverskådliga och saknar enhetlighet. Det beror givetvis på yrkesskolväsendets skiftande former och starka utveckling.

Inom de skilda branschsammanlutningarna och inom Arbetsmarknadens yrkesråd pågår ett intensivt utrednings- och planeringsarbete på yrkesutbildningens område i syfte att skapa förutsättningar för en effektiv yrkesutbildning. En samordning av dessa strävanden och ett tillgodogörande av vunna erfarenheter och kursplaner för det kommunala yrkesskolväsendet borde ske i större omfattning än nu. Till överstyrelsen för yrkesutbildning borde centralt placerade tjänstemän med uppgifter att samarbeta med branschorganisationerna knytas. I andra sammanhang har från vårt håll framhållits behovet av ett särskilt arbetsmarknadsråd, som bl. a. skulle ha

till uppgift att samordna arbetsmarknadsprognoser, yrkesvägledning och yrkesutbildningsverksamhet.

För hjälpklass elever anpassad yrkesutbildning

Yrkeskolan bör i framtiden medverka till att lösa frågan om för hjälpklass elever anpassad yrkesutbildning, som hitintills endast prövats vid ett mindre antal yrkeskolor med ettåriga kurser, som visat sig ha en stor uppgift att fylla. Hjälpklass eleverna har svårt att konkurrera om såväl platser på yrkeskolor som mera kvalificerade arbetsuppgifter inom näringslivet. En flerårig utbildning är för många ungdomar, som söker sig till industrien, för omfattande med hänsyn till de arbetsuppgifter, som tilldelas dem, och deras förmåga att tillgodogöra sig den. En kortare utbildning måste därför ordnas för sådan ungdom, anpassad efter branschernas och yrkenas skiftande behov. En systematisk yrkesutbildning inom en enstaka yrkesgren eller i enstaka färdigheter inom en sådan yrkesgren bör stimuleras och även prövas inom yrkeskolor. Sådan utbildning har framgångsrikt bedrivits inom textil- och konfektionsindustrien. Vi är medvetna om, att denna fråga tagits upp i andra sammanhang, men med hänsyn till dess angelägna natur har vi icke ansett oss kunna förbigå den här.

Kvinnornas utbildningsmöjligheter

Det tidigare så begränsade yrkesvalet på den kvinnliga sidan gör det angeläget att nu trycka på det fria yrkesvalet könen emellan. Självklart kan skolan inte ensam åstadkomma några revolutioner.

Yrkesvalet är säkert en långvarig utvecklingsprocess, där många olika faktorer inverkar med skiftande styrka, t. ex. familjens ekonomi, föräldrarnas utbildningsnivå, tillgång till fortsatt utbildning, familjens och den övriga omgivningens inställning till yrkesarbetande kvinnor och till gift kvinnas arbete, lärare och yrkesvägledare, egen förmåga och intresse samt den eventuella insikten om olika livsperioder eller övertygelsen om ett snart inträffande äktenskap med livslång »försörjning».

Dessa och liknande faktorer gör sig likväl starkast gällande under tonåren då linjeval sker i skolan eller då valet sker mellan typer av utbildning eller mellan arbete och vidare utbildning. Längre fram, i 18—25-årsåldern, ligger äktenskapet inom nära räckhåll. Arbetsgivarna betraktar inte alltid kvinnan som en stabil arbetskraft. I vissa fall planerar flickan medvetet även för en tillvaro utan man och barn eller för yrkesår efter äktenskapets ingående. I andra fall — och troligen i de flesta — sker ingen sådan planering. Hon försörjer sig dock i ett arbete vilket kan vara fullt acceptabelt som korttidsengagemang. Intervallen mellan skola och äktenskap tenderar i dagens samhälle att bli allt kortare, varför kvinnan får allt mindre tid att förbereda sin yrkesframtid.

Ser man till hur yrkesvalet sker i praktiken, visar det sig att den dubbla livsuppgiften starkt influerar valet. Traditionella föreställningar om vilka arbetsuppgifter som passar män respektive kvinnor betyder mycket för deras inplacering i arbetslivet. Kvinnor hamnar i stor utsträckning på arbetsområden som anknyter till uppgifter som tidigare utförts i hemmen. Hela yrkesområden såsom husligt arbete, sjukvård, socialvård och lägre undervisning är kvinnodominerade. Svårigheter yppar sig för kvinnor som vill in på arbetsområden som sedvaneinmässigt ansetts böra förbehållas männen. Man kan i praktiken dela upp yrkena i tre grupper, manliga, kvinnliga och yrken där män och kvinnor arbetar sida vid sida, varav de sistnämnda utgör en relativt liten del av samtliga. En genomgång av studier inom detta område ger vid handen att uppdelningen i »manliga» och »kvinnliga» yrken i de flesta fall inte står sig inför psykologiska eller fysiologiska analyser. Det torde finnas ganska få yrken som kan sägas lämpa sig för enbart män eller enbart kvinnor. Arbetssituationen kan däremot vara bättre eller sämre anpassad för en individs förhållanden.

Utifrån såväl individens som arbetslivets utgångspunkter förefaller det angeläget att eftersträva att intresse, begåvning och övriga personliga förutsättningar får vara utslagsgivande för yrkesval och arbetsmöjligheter.

Det är en angelägen uppgift för yrkesrådgivarna att göra flickorna medvetna om dessa principiella resonemang. Men för att i praktiken verkligen bredda flickornas yrkesval bör man inte dra sig för att i den individuella rådgivningen särskilt fästa uppmärksamheten på sådana yrkesområden, där en flicka kan etablera sig utan att möta alltför många hinder i form av vaneinmässiga föreställningar. Vi vill bl. a. fästa uppmärksamheten vid de finmekaniska yrkena, vid optiker- och fotografyrkena, vid tele- och radioteknikerområdena. Den hushållstekniska utbildningen bör givetvis öppna vägen för många flickor till vårdnadsyrken, till storkök och restauranger, till konfektionsindustrien och viss detaljhandel, men ej heller här bör yrkesrådgivningen befästa uppfattningen att det skulle röra sig om speciellt »kvinnliga yrken».

Allsidig översyn och utredning rörande den framtida yrkesskolan

Vi vill hävda, att grundskolans, fackskolans och gymnasiets utbyggnad icke får leda till att yrkesskolväsendets anpassning till grundskolan och inpassning i utbildningsväsendet i stort försummas. Med hänsyn till den snabba utvecklingen inom vårt näringsliv behöver yrkesskolan behålla den expansiva livskraft den haft under det sista årtiondet. Hela yrkesskolväsendet behöver bli föremål för en översyn. Viktigt är att utredningen om yrkesutbildningens centrala ledning slutföres, så att icke förekomsten av denna utredning utgör en hämmande faktor på yrkesskolväsendet i stort. Kommunerna ute i landet arbetar målmedvetet på att effektivisera yrkesutbildningen för att kunna ge ungdomen den praktiska utbildning, som närings-

livet kräver. Det är då av största vikt, att dessa planer samordnas med övriga planer för skolväsendet och icke får vika för dem.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om att yrkesskolväsendet blir föremål för en allsidig översyn,

2. uttala att yrkeslärarutbildningen vid denna utredning särskilt bör uppmärksammas med hänsyn till yrkesskolans förändrade läge från rekryteringssynpunkt efter grundskolans genomförande,

3. uttala att yrkesskolan bör tillförsäkras utbildningsformer som pekar mot mer kvalificerade uppgifter, varigenom samhället skulle kunna tillförsäkras kvalificerade yrkesutövare, som dels känner sitt yrke från grunden, dels har nödiga förutsättningar för arbetsledande uppgifter av olika slag,

4. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till nästa års riksdag om upprättande av ett statligt institut för pedagogisk utbildning av yrkeslärare i huvudsak efter de riktlinjer, som uppdragits av de sakkunniga för yrkesutbildningens centrala ledning.

8. Fackskolorna

I propositionen förordas, att principbeslut nu fattas om upprättande av de av skolberedningen föreslagna *fackskolorna*. Häremot har vi från våra utgångspunkter intet att erinra. Vi vill tvärtom understryka, att införandet av dessa former av specialinriktade, frivilliga skolor utgör en integrerande del i den samlade avvägning av bildnings- och utbildningssynpunkter, som utgör grunden för den nu föreslagna skolreformen, till vars bärande principer vi givit vår anslutning. Vi vill också framhålla, att förslaget om fackskolor enligt vår mening i minst lika hög grad som förslaget om den för alla gemensamma grundskolan pekar framåt mot framtidens »utbildningssamhälle», där utvecklingstakten i än högre grad än i dag blir beroende av vår förmåga att ta till vara den naturtillgång som ligger förborgad i de mänskliga begåvnings- och färdighetsresurserna.

Till frågorna om den närmare utformningen av fackskolorna bör riksdagen få taga ställning sedan de nu tillkallade sakkunnigas arbete avslutats. I samband med sitt förord för en översyn av läroplansförslaget för fackskolorna har departementschefen framhållit, att gränsdragningen mellan de föreslagna typerna kan behöva ändras. Vi vill understryka detta och särskilt framhålla, att den humanistiska skolan enligt vår mening mera bör närma sig den hittillsvarande flickskolans bildningsmål och särskilt beakta de

konstnärligt begåvade elevernas intressen och behov, medan den social-ekonomiska fackskolan genom alternativa kurser i vissa ämnen bör tillgodose behovet av en utbildning som mera direkt tar sikte på kommande yrkesverksamhet. Därvid bör man, inom ramen för det föreslagna antalet fackskolor, bl. a. söka tillgodose det av flera remissinstanser resta kravet på en fackskola med konsumtionsekonomisk inriktning. Det här sagda innebär, att vi för vår del inte kan ansluta oss till den av departementschefen antydda möjligheten av en sammanslagning av de här ifrågavarande två slagen av fackskolor.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna sin anslutning till av oss redovisade synpunkter rörande fackskolorna.

9. Folkhögskolan

I samband med förslaget om inrättande av de nya fackskolorna — i synnerhet då de humanistiska och socialekonomiska linjerna — har folkhögskolan kommit i blickpunkten. Det gäller här en skolform, som i snart ett århundrade tillfört vårt land stora värden. I icke ringa mån har folkhögskolan säkerligen hjälpt till att ge innehåll åt vår demokratiska samhällsutveckling. Den har också spelat en stor roll för de stora folkrörelsernas frammarsch och inriktning. Samtidigt är den en skola, som i intim anknytning till likartade skolor i övriga nordiska länder, väckt uppmärksamhet och efterföljare vida omkring i världen.

Under hela sin existens har folkhögskolan meddelat både förberedande yrkesutbildning och allmänbildning med tonvikt på medborgarfostran. Det är samspelet mellan dessa olika faktorer i folkhögskoleundervisningen, inte minst internatvistelsen, som lett till att folkhögskolan blivit en så betydande faktor i den pedagogiska utvecklingen i vårt land. Av dess elever har en stor majoritet kommit till skolan för att få kunskapsunderlag för sin yrkesutbildning.

Enligt skolberedningen — citerad av departementschefen — förväntas den nya fackskoleorganisationen under tiden 1965—1970 bli utbyggd till en omfattning motsvarande omkring 20 % av varje årskull. Det innebär, att de humanistiska och socialekonomiska fackskolorna kommer att kunna ta emot upp emot 20 000 elever. Enligt samma beräkningsgrund går f. n. 13 % till folkhögskolorna. Sannolikt är det här i någon utsträckning fråga om samma kategori av elever. Allteftersom fackskolorna genomföres skulle därför sannolikt folkhögskolan komma att avta i betydelse som genomgångsled för vidare yrkesutbildning. Detta i sin tur medför — har det påståtts från olika håll — att folkhögskolan utsättes för hotet att helt eller delvis manövreras ut ur den framtida utbildningsorganisationen. Ett sådant resul-

tat av konfrontationen mellan folkhögskolan och fackskolan måste betraktas såsom ytterst olyckligt.

Departementschefen tror dock för sin del inte att de nya fackskolorna kommer att innebära någon fara för folkhögskolans fortsatta existens. I en intervju har han med skärpa framhållit: »Jag är positiv till folkhögskolan och vill understryka, att skolberedningen ingalunda ansett att folkhögskolan är en utdöende skolform.» Han anser tvärtom att tillkomsten av särskilda fackskolor kommer att möjliggöra för folkhögskolan att hålla fast vid sin primära målsättning, nämligen att ge medborgerlig och personlig bildning åt vuxen ungdom.

Departementschefen hävdar att det i praktiken är ogenomförbart med en folkhögskola som arbetar med den för fackskolorna angivna målsättningen. De föreslagna humanistiska och socialekonomiska fackskolorna är — för att blott ta ett exempel — företrädesvis avsedda för andra ålderskategorier än dem folkhögskolan stadgemässigt och traditionellt vänder sig till. Fackskolorna väntas få elever i åldern 16—18 år, medan folkhögskolan till övervägande delen tar emot elever, som är lägst 18 år.

Gentemot detta må påpekas, att det f. n. inom folkhögskoleförfattningarnas ram bedrivs en försöksverksamhet med ungdomsskolor i internatform för 16—18-åringar. Försöken har slagit mycket väl ut. En skola av denna typ bör betraktas som ett beaktansvärt alternativ vid lösningen av de uppgifter, som fackskolorna har att möta. Danmark har ett hundratal sådana »ungdomsskolor», som ungefär motsvarar våra humanistiska och socialekonomiska fackskolor. Vid den pågående utbyggnaden av det danska skolväsendet avser man att utnyttja dessa skolor som ett alternativ till den kommunala undervisningen av åldersgrupperna 14—18 år. Det bör vara möjligt att vid utformningen av fackskoleorganisationen i vårt land ta hänsyn till det alternativ, som en skola av de nuvarande svenska och danska ungdomsskoletyperna kan ge.

En viktig uppgift för folkhögskolan under framför allt de senaste åren har varit, framhåller departementschefen med all rätt, att utan att göra avkall på sin huvudsakliga målsättning, meddela målinriktad fyllnadsutbildning och komplettering. I samma takt som yrkes- och fackskoleutbildningen bygges ut kan man dock räkna med att denna målinriktade grundutbildning kommer att avtaga. Skulle då huvudmannen för någon folkhögskola vilja ändra skolan till fackskola bör detta, menar departementschefen, utan svårighet kunna ske.

Samma konstruktion bör enligt vår mening också vara möjlig om huvudmannen i en skola, som f. ö. bibehåller karaktären av folkhögskola utan fasta kursplaner osv., önskar lägga in en humanistisk eller social-ekonomisk fackskolelinje. Tillkomsten av en dylik fackskola, respektive fackskolelinje, i internatform skulle med all säkerhet kunna ge värdefulla möjligheter till utbildning för elever, tillhörande ovan nämnda ålderskategorier, som eljest

endast med svårighet skulle kunna komma i åtnjutande därav, främst då glesbygdens ungdom.

Med instämmande noterar vi departementschefens förpliktande ord om »det angelägna i att den i folkhögskolan frivilligt inhämtade allmänbildningen vinner allt erkännande. Icke minst bör man vid utfärdande av olika intagnings- och meritvärdesbestämmelser på nämnda grund regelmässigt kunna ange folkhögskoleutbildningen som ett alternativ likvärdigt med motsvarande eller likartad fackskoleutbildning.»

Alla remissinstanser har på det mest eftertryckliga sätt framhållit värdet av folkhögskolan. Icke minst gäller det denna skolforms insats i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Det är därför angeläget att medel ställes till förfogande för kvalificerade kurser i ämnen, centrala för folkhögskolans allmänbildande insats. Vidare bör statsbidrag för driftkostnaderna utformas så, att folkhögskolorna får möjlighet att parallellt med längre kurser anordna kortare sådana för t. ex. kommunalmän, arbetsledare och socialtjänstemän. Över huvud taget är det mycket angeläget att denna skolform snarast möjligt ges ökade ekonomiska resurser.

I likhet med en rad remissinstanser finner vi sålunda, att en särskild utredning om folkhögskolan är av behovet påkallad.

Under hänvisning till vad vi här anfört hemställes,

att riksdagen måtte

1. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att vid planläggningen av den nya fackskoleorganisationen vederbörlig hänsyn toges till de ungdomsskolor i internatform, som redan arbetar inom folkhögskoleförfattningarnas ram,

2. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning av folkhögskolans framtida ställning och uppgift under beaktande av det allmänna skolväsendets tillväxt och utbyggnaden av det högre folkbildningsarbetet,

3. uttala att huvudman för folkhögskola må äga rätt och möjlighet att inom denna skola, som alltjämt må kunna behålla sin ursprungliga karaktär, anordna en eller flera fackskolelinjer.

10. Gymnasiesambandet

Under försöksverksamheten med nioårig enhetsskola har det varit ett stående inslag i debatten under 1950-talet att en sådan skola skulle ge ett alltför klen underlag för de gymnasieinriktade elevernas fortsatta studier. Enstaka elevers och elevgruppers misslyckanden har utnyttjats i debatten utan att man alltid gjort klart för sig huruvida de enskilda fallen varit jämförbara med elever som gått vägen över realskola till gymnasium. De mycket omtalade s. k. Enskedefallen utgjorde ett sådant exempel på tendentiös och osaklig jämförelse mellan å ena sidan en elevgrupp som kom från för-

söksskolan och som med läroverkens snäva intagningsbestämmelser aldrig nått gymnasiet och å andra sidan en redan hårt gallrad realskolegrupp.

Mot försöksperiodens slut har prestationsskillnaden mellan försöksdistriktens gymnasieinriktade elever och realskolans minskat och på vissa orter så gott som helt försvunnit. Skälen är två. Dels har man inom försökskommunerna nått bättre kännedom om de mottagande skolornas krav och delvis anpassat sig till dessa. Dels har realskolan på många håll breddats till att omfatta mer än hälften, ja i vissa fall upp till 85 % av årskullen och därmed i realiteten så gott som upphört att vara en urvalsskola.

Med det partiellt sammanhållna och i tillvalsämnen och -kurser omgrupperade högstadium som skolberedningen utformat och som Kungl. Maj:it nu föreslår riksdagen att godta finns under två villkor goda betingelser för gymnasieförberedelsen. Det ena villkoret är att fackskolorna snabbt upprättas och blir så attraktiva, att de mot dem inriktade kompetenslinjerna drar till sig en del av de elever som svarar mot dem som i försöksskolan sökt sig till gymnasium utan att ha fullgoda möjligheter att tillgodogöra sig de teoretiskt mycket krävande gymnasiestudierna. Det andra villkoret är att det nya gymnasiet i sin uppbyggnad inrymmer ett hänsynstagande till den elevkategori som departementschefen på sid. 268 i propositionen betecknar som »de sent utvecklade eleverna, de som efter medelmåttiga eller kanske rent av dåliga skolprestationer under en följd av år helt plötsligt tar ett språng i sin utveckling». Enligt vår uppfattning bör det nya gymnasiet som till sin huvudform blir treårigt även inrymna ett antal, över landet likvärdigt utplacerade fyraåriga linjer för att tillgodose de långsamt mognande men i och för sig gymnasiekapabla elevernas behov. Det är i gymnasieutredningens direktiv inskrivet att denna skall pröva behovet av en trettonårig studiegång fram till studentexamen vid sidan av den tolvåriga. Genomsnittsåldern i studentexamen torde f. n. vara 20,3 år. Denna genomsnittsålder måste med hänsyn till de föreslagna flyttningsbestämmelserna komma att avsevärt sänkas, då flertalet studenter avlägger sin examen efter tolv studieår påbörjade i sjuårsåldern och alltså endast är 19 år vid examenstillfället. Hänsynstagandet till den mindre grupp av gymnasiekapabla elever som ej kan gå fram i denna takt kan möjligen även tillgodoses genom en på en successiv och förlängd studentexamen inriktad slutfas av gymnasiet, men ännu så länge förefaller oss den reguljära fyraåriga studiegång- en vara den enda ändamålsenliga för detta behov.

Att enstaka gymnasister nu och framdeles kan gå fram i snabbare takt än vad en tolvårig studiegång erbjuder torde vara obestriddigt. Hittills har skolans myndigheter varit alltför restriktiva i fråga om att låta elever börja studierna i sexårsåldern. På denna väg eller genom att hoppa över en klass kan en elev stundom komma i bättre takt med sin egen och kamraternas utveckling. Som en följd av den förbättrade och utvidgade förskoleundervisningen bör större hänsyn i framtiden kunna tas även till de utpräglat

teoretiskt begåvade elevernas behov av en snabbare studiegång, och det framtida gymnasiet bör genom betingsläsning och koncentrationsläsning samt individuella tentamina söka motsvara dessa elevers speciella förutsättningar.

Vi förutsätter att gymnasieutredningen arbetar för att åstadkomma ett smidigt och variationsrikt utformat gymnasium. Vi förutsätter vidare att gymnasieutredningen godtar vår målsättning och därvid även strävar efter att ge de fackinriktade gymnasierna den ev. erforderliga förlängning i studietiden som blir en följd av att man söker tillföra dessa linjer ett större mått av allmänt medborgerlig bildning. Sålunda bör i framtiden teknisk-naturvetenskapligt inriktade gymnasister beredas rikare tillfällen att komma i kontakt med humanistisk bildning liksom på språk- och samhällsstudier inriktade gymnasister får fylligare undervisning än hittills i tekniska och naturvetenskapliga ämnen.

11. Elevrådsverksamheten

En av skolans viktigaste uppgifter är att fostra eleverna till demokratiska medborgare. Skolberedningen framhåller värdet av att eleverna ges praktisk skolning i demokrati och meningsfyllt ansvarstagande. Elevrådet har härvid stor betydelse. Vi anser att samhällets organ i större utsträckning än tidigare bör beakta detta förhållande. Det existerar fortfarande skolor utan elevråd och de elevråd som finns har många gånger svårigheter att finna meningsfulla uppgifter.

Den viktigaste uppgiften är naturligtvis att företräda elevernas uppfattning. Dessutom bör elevråden ges delansvar för utformningen av livet inom skolan på sådana områden som enligt skolstadgan lämpar sig härför. Vi vill understryka Folkpartiets ungdomsförbunds m. fl. remissinstansers uppfattning, att det är olämpligt att elevrådet reduceras till ett organ för upp- rätthållande av ordningen i skolan.

För att elevråd skall komma till stånd i de skolor som nu saknar sådana vill vi föreslå, att i skolstadgan införs en bestämmelse att rektor i skola med högstadium skall taga initiativ till bildande av elevråd. Denna plikt bör dock icke utsträckas längre än att rektor samlar eleverna (eller företrädare för dem) till ett möte där eleverna själva avgör om elevråd skall bildas eller ej. Om eleverna önskar förrätta val till elevråd, skall rektor utlysa sådant val. Dessutom bör närmare anvisningar för elevrådsverksamheten utformas av skolöverstyrelsen. Därvid bör Sveriges elevers centralorganisation beredas tillfälle att framföra sina synpunkter. Man bör bl. a. ta del av de erfarenheter som inom denna organisation samlats av elevrådsverksamhet på försöksskolans högstadium.

Vi hemställer,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar sin anslutning till vad här föreslagits.

12. Skolreformen i 60-talets samhälle

Det nu framlagda förslaget till obligatorisk skola med överbyggnader i yrkesskola, fackskola och gymnasium tillgodoser enligt vår syn väl det föränderliga samhällets krav. De högt ställda målen kan säkerligen ej alltid och fullt förverkligas, men den idealitet som ligger bakom målens formulering är väl förenlig med den liberala människosyn, som vill vädja till och stimulera de positiva personlighetskraven. Den centrala liberala princip som ligger till grund för våra krav på den nya skolan har i propositionen fått en pregnant formulering:

Avgörande för skolans mål och undervisningens innehåll är enligt min mening varje människas rätt till allsidig utveckling av sina anlag och intressen (sid. 71).

Principen om gemensam studiegång på låg- och mellanstadierna bör självfallet avse samtliga ämnen. Därav följer, att även ett sådant ämne som slöjd bör ges samma innehåll för samtliga elever. Olikartad undervisning i ämnet bör sålunda inte erbjudas skilda elevgrupper. Samtliga elever, såväl pojkar som flickor, bör ges samma kvantum undervisningsstoff i de olika slöjdarterna. Att undervisningen i skolan på låg- och mellanstadierna är neutral i förhållande till yrkesvalet är en av förutsättningarna för att ungdomarnas valsituation inte skall bindas vid föråldrade uppfattningar om vad som passar en flicka resp. en pojke. Då det är angeläget att flickor i större utsträckning än hittills väljer tekniska och liknande praktiska yrken, och då ett mindre traditionellt yrkesval från många utgångspunkter eftersträvas, är det viktigt, att dessa syften inte motverkas genom uppläggningsen av undervisningen i den obligatoriska skolan. En allsidig undervisning i ämnet slöjd — utan förbehåll för viss slöjdart knuten till elev av visst kön — torde också kunna medverka till att göra de unga bättre rustade att i framtiden åstadkomma en riktigare och mindre traditionsbunden arbetsfördelning inom hemmet och familjen oavsett familjemedlemmarnas kön.

Grundskolan bör bli en arbetsskola, där individens självansvar sporras av klart definierade, kompetensgivande mål. Den duktige eleven bör få uppleva mödans belöning. Häri ligger ingen överbetoning av det tävlingsbetonade momentet i skolarbetet. Det gäller också att fostra dem som har lätt för sig i skolan att ta hänsyn till dem som har svårt att hävda sig, liksom det numera är självfallet att skolan strävar efter att vänja dem som kommer från en socialt gynnad miljö att hjälpa och stödja dem som kommer från splittrade hem. Grundskolan är en skola för alla, där den gemensamma undervisningen också bör leda till gemenskapskänsla, samarbete och tolerans.

Det är angeläget att var och en som verkar i skolan handlar med detta mål i sikte. Inget ämne och ingen stund av skoldagen är därvid oviktig. Det säger emellertid sig självt att vissa undervisningssituationer lämpar

sig särskilt väl för en sådan djupgående fostran till hänsyn och tolerans, till personlig stil och hållning och till individuellt ansvar. Samhälls- och människokunskapen lägger här ofta grunden. Det är för folkpartiets företrädare naturligt att vid sidan av detta ämnesinnehåll betona det angelägna i kristendomsundervisningen. Rätt bedriven kan den ge unga människor den avgörande impulsen till ett rikare personligt liv och en kontakt med högre värden, som eljest blir dem främmande.

Vikten av att de internationella aspekterna kraftigt betonas i de metodiska anvisningarna vill vi här understryka. Det vidgade samarbetet med andra länder inom och utom Europa, engagemanget för utvecklingsländerna och det stora antalet personliga kontakter över gränserna under kommande årtionden gör det nödvändigt att en starkare tonvikt läggs vid kunskap om och förståelse för andra länder och kulturer.

Vi delar skolberedningens uppskattning av föreningslivets betydelse för ungdomens demokratiska fostran. Vi vill i detta sammanhang framhålla att skolans uppgift i detta hänseende huvudsakligen bör vara att förmedla kontakten mellan eleverna och det fria föreningslivet. Självklart bör härvid de demokratiska politiska föreningarna få verka inom skolan på samma villkor som övriga föreningar.

Till det demokratiska samhällets förpliktelser hör även att respektera de föräldrars önskan som vill ge sina barn undervisning i annan ordning än genom det allmänna skolväsendet. De förpliktelser som Kungl. Maj:t enligt proposition 54 ikläder sig beträffande privata skolors rättigheter förefaller oss i princip betryggande. Det torde emellertid förhålla sig så, att dessa principers förverkligande helt beror på den anda varmed man i departement och överstyrelser handlägger ärenden beträffande de privata skolorna. En generös tolkning av statsbidragsbestämmelserna och en vidsynt bedömning av friskolornas pedagogiska reformvärde förefaller oss angelägna. Likaså är det självklart att Kungl. Maj:t vid bedömningen av redan existerande privata skolors bidragsbehov skall beakta den historiska roll många av dem spelat i den pedagogiska utvecklingen i vårt land. Det får icke bli så, att den allmänna kulturinsats skolreformen utgör samtidigt utlöser en kulturutarmning i form av värdefulla enskilda skolors försvinnande.

Att ta ställning till de problem som efter grundskolereformen uppkommer för de föräldrar, som önskar fostra och undervisa sina barn i hemmet, förefaller oss ej möjligt förrän Kungl. Maj:ts förslag till skollag ligger på riksdagens bord. Vi förutsätter att vidsyn och omtanke dikterar statsmakternas ställningstagande till dessa barns undervisningssituation. Samtidigt utgår vi från att målsmännen ser den nya grundskolan som en god miljö för barnen, där det är naturligt att möta olikinnade och olikartade med förståelse. Grundskolan måste också i denna mening kunna vara en skola för all svensk ungdom.

Med 1962 års skolreform vill statsmakterna inbjuda målsmän och lärare till ett samarbete, genom vilket den rent organisatoriska reformen kan fördjupas till en genomgripande insats för ungdomens fostran. De skyldigheter, som det aktiva medarbetarskapet vid skolreformens genomförande lägger på samhällets företrädare, är vi djupt medvetna om.

Vi hemställer,

att riksdagen — utöver ställningstaganden till vad under de särskilda avsnitten yrkats — beaktar vad vi i denna motion anför.

Stockholm den 23 mars 1962

Bertil Ohlin

Wald. Svensson

Gunnar Helén

Bertil v. Friesen

Oscar Malmberg

Sven Gustafson

i Göteborg

Sven Wedén

Henning Gustafsson

Brita Elmén

i Skellefteå

INNEHALLSFÖRTECKNING

	Sid.
1. Allmänna synpunkter	1
2. Lärarutbildningen	8
3. Lärarfortbildningen	10
4. Hjälpmedel och pedagogisk ledning i skolan	14
5. Behovet av ökat skolbyggande	20
6. Mindre klasser	24
7. Yrkesskolans anpassning till grundskolan	29
8. Fackskolorna	35
9. Folkhögskolan	36
10. Gymnasiesambandet	38
11. Elevrådsverksamheten	40
12. Skolreformen i 60-talets samhälle	41